

Rus Klasiklerinde Kafkasya: Egzotizm mi yoksa Emperyalist Söylem mi?

The Caucasus in Russian Classics: Exoticism or Imperial Discourse?

Öz

Hüsnü GERELEGİZ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Kafkas
Dilleri ve Kültürleri, Düzce, Türkiye
husnugerelegiz@duzce.edu.tr,
ORCID: [0000-0002-2378-6187](https://orcid.org/0000-0002-2378-6187)
ROR ID: ror.org/04175wc52

Gönderilme Tarihi / Received Date

29.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date

18.09.2025

Yayın Tarihi / Publication Date

21.10.2025

Atıf/Citation: Gerelegiz, H., Rus Klasiklerinde
Kafkasya: Egzotizm mi yoksa Emperyalist
Söylem mi?

Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 323, 344-338
doi.org/10.30767/diledeara.1708643

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlеме.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını
beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received
no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makaleler CC-BY-NC-ND
lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Language and Literature Studies

The articles published in our journal are published
as open access under the CC-BY-NC-ND license.
tded.org.tr | 2025

Bu makale, 19. yüzyıl Rus klasik edebiyatında Kafkasya'nın temsiline odaklanarak, bölgenin hem egzotik bir "öteki" hem de emperyalist söylemin ideolojik aracı olarak nasıl kurgulandığını disiplinler arası ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemektedir. Çalışmada, Edward Said'in oryantalizm ve post-kolonyal eleştiri kuramlarıyla, Kafkasya'nın Rus edebiyatında ötekileştirilmesi ile egzotik temsillerin (dağlar, savaşçı halklar, "asil vahşi") emperyalist tahayyülle ilişkisi analiz edilir. Puşkin'in Kafkas Esiri ve Lermontov'un Zamanımızın Kahramanı eserlerinde Kafkasya'nın doğası ve insanları, Rus toplumunun yapaylığına ve ahlaki çöküşüne karşı bir alternatif olarak romantize edilmekte; bölge, bireysel özgürlük, ruhsal arınma ve içsel dönüşümün mekânı olarak idealize edilmektedir. Bununla birlikte, aynı metinlerde Kafkasya, fethedilmesi gereken sınır, "medenileştirilmeye" muhtaç bir barbarlık ve imparatorluğun ötekisi olarak da kurgulanmakta; böylece egzotizm ve emperyalist söylem, birbirini besleyen ve çoğu zaman çatışan iki ayrı anlatı düzlemi olarak ortaya çıkmaktadır. Tolstoy'un Hacı Murat'ında ise, romantik bakışın yerini giderek daha gerçekçi ve eleştirel bir yaklaşım almakta; Kafkasya'nın sömürgeleştirilmesi, askeri şiddet ve yerel direnişin trajik boyutları ön plana çıkarılmaktadır. Makalenin temel amacı, Rus klasiklerinde Kafkasya'nın hem romantik bir kaçış ve özgürlük mekânı hem de emperyal fetih ve tahakküm nesnesi olarak nasıl temsil edildiğini karşılaştırmalı ve disiplinler arası bir yaklaşımla incelemektir. Ayrıca, bu temsillerin Rus kimliği ve imparatorluk tahayyülündeki rolü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rus Edebiyatı, Kafkasya, Egzotizm, Oryantalizm, Öteki, Vahşi.

Abstract

This article examines the representation of the Caucasus in 19th-century Russian classical literature through an interdisciplinary and comparative lens, focusing on how the region is constructed both as an exotic "Other" and as an ideological instrument of imperialist discourse. Drawing on Edward Said's theories of Orientalism and postcolonial criticism, the study analyzes the processes of othering in Russian literature and the interplay between exotic depictions (mountains, warrior tribes, the "noble savage" trope) and imperialist imagination. In works Pushkin's A Captive of the Caucasus and Lermontov's A Hero of Our Time, the Caucasus is romanticized as a pristine landscape of freedom and spiritual renewal, juxtaposed against the artificiality and moral decay of Russian society. Simultaneously, these texts frame the region as a frontier to be conquered, a "barbaric" space requiring civilizing missions, thereby reinforcing imperialist narratives. Tolstoy's Hadji Murat, however, shifts toward a more realistic and critical perspective, foregrounding the tragedies of colonization, military violence, and local resistance. The primary aim of this study is to explore the dual function of the Caucasus in Russian classics—as both a romanticized escape and a site of imperial subjugation—through a comparative analysis. Additionally, it highlights the role of these literary representations in shaping Russian identity and imperial ideology. The article argues that the Caucasus serves not merely as an aesthetic motif but as a contested symbolic space where exoticism and imperial discourse intersect, reflecting broader cultural and political hegemonies that continue to influence Russia's contemporary engagement with the region.

Keywords: Russian Literature, Caucasus, Exotic, Orientalism, The Other, Wild.

Giriş

Kafkasya, Rus edebiyatında yalnızca bir coğrafi bölge değil, aynı zamanda Rus kimliğinin ve imparatorluk tahayyülünün şekillendiği sembolik bir alan olarak öne çıkar. Özellikle 19. yüzyılda Puşkin (1799-1837), Lermontov (1814-1841) ve Tolstoy (1828-1910) gibi yazarların eserlerinde Kafkasya, hem egzotik ve özgürlükçü bir “öteki” olarak hayranlıkla betimlenir, hem de fethedilmesi ve dönüştürülmesi gereken bir sınır olarak kurgulanır. Çelişkili bu bakış açısı, Kafkasya’yı Rus edebiyatında arzu ve korkunun, hayranlık ile tahakkümün iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatı alanı hâline getirir (Topçu, 2016, s. 48-49). Söz konusu bu dönemde, özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında Rus edebiyatında öteki ifadesi, Kafkasya üzerinden kurgulanan, Rus olmayan, farklı ve dışsal olanı temsil eder. Bahsi geçen bu figür, Rus kimliğinin kendini tanımlarken ihtiyaç duyduğu bir karşıtlık unsurudur. Kafkas halkları, çoğunlukla egzotik ya da ilkel olarak betimlenerek, Rusya’nın kültürel ve politik üstünlüğünü vurgulayan bir anlatının parçası hâline gelir. 19. yüzyıl Kafkasya’sı Rus İmparatorluğu’nun jeopolitik, kültürel ve askeri hedeflerinin kesiştiği kritik bir coğrafya olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Stratejik ticaret yollarına hâkimiyet, Osmanlı ve İran ile rekabet ve medeniyet taşıyıcısı-aktarıcısı olma iddiası, Rusya’nın bölgeyi ilhak etme politikalarının temelini oluşturmuştur. 1817-1864 arasında şiddetlenen Kafkas Savaşları, Çerkezler, Çeçenler ve Dağıstan halklarının direnişine rağmen, bölgenin demografik ve kültürel dokusunu geri dönüşümsüz bir biçimde şekillendirmiş ve bu anlamda Kafkasya yalnızca bir fetih alanı olmanın ötesinde, ayrıca Rus aydınlarının kimlik, özgürlük ve iktidar temalarını işlediği bir edebî laboratuvara dönüşmüştür. Puşkin, Lermontov ve Tolstoy gibi yazarların eserlerinde Kafkasya; bir yandan doğanın vahşi güzelliği, özgürlük ve arınma arayışının romantik mekânı olarak estetik bir biçimle ifade edilirken, diğer yandan Rus İmparatorluğu’nun yayılmacı ve sömürgeci politikalarının meşrulaştırıldığı bir anlatı düzlemine dönüşür. Bu ikili temsilde, Kafkasya “öteki”nin egzotikliğiyle hem büyüleyici bir kaçış alanı hem de fethedilmesi ve medenileştirilmesi gereken bir sınır olarak da kurgulanır. Kafkasya, 19. yüzyıl Rus edebiyatında egzotik bir “öteki” olarak ve Rus kimliğinin sınırlarını belirleyen, yeniden tanımlayan bir alan olarak öne çıkar (Wortman, 1995, s. 57).

Akademik açıdan bakıldığında, 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya’nın temsili, egzotizm ve emperyalist söylemin iç içe geçtiği bir alan olarak değerlendirilmelidir. Egzotizm, Kafkasya’yı “asil vahşi”nin ve doğanın saflığının simgesi olarak idealize ederken, emperyalist söylem ise bölgeyi Rus kimliğinin ve imparatorluk anlayışının inşasında vazgeçilmez bir araç olarak konumlandırır. Söz konusu bu temsil hayranlık ve sömürgeci bir bakış içerir; çünkü bu figür, Batılı (ve burada Rus) değerlerle karşılaştırılarak anlam kazanır. Puşkin’in *Kafkas Esiri* (Кавказский пленник) ve Lermontov’un *Zamanımızın Kahramanı* (Герой нашего времени) gibi eserlerde Kafkasya, romantik bir kaçış ve Rus askeri varlığının meşruiyet zemini olarak işlenir. Tolstoy’un (Хаджи-Мурат) *Hacı Murat*’ında ise bu romantik bakış açısı, yerini daha gerçekçi ve eleştirel bir perspektife bırakır; ancak bölgenin “öteki”leştirilmesi ve Rusya’nın kültürel üstünlüğünün vurgulanması devam eder. Rus edebiyatında Kafkasya’nın temsili, Batılı oryantalist söylemin etkisiyle şekillenmiş; bölge hem romantize edilen bir arzu nesnesi hem de Rusya’nın medeniyet misyonunun hedefi olarak kurgulanmıştır (Layton, 1994, s. 45). Edward Said’in oryantalizm kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Rus edebiyatındaki Kafkasya temsilleri, Batılı “öteki”leştirme pratiklerinin bir uzantısı olarak Rus kimliğinin ve imparatorluk anlayışının inşasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Böylece, Kafkasya’nın “öteki”leştirilmesi ve egzotikleştirilmesi, Rusya’nın kendi kültürel ve siyasal konumunu güçlendirmesinin bir yolu hâline gelir (Said, 1978, s. 3).

Kafkasya'nın 19. yüzyıl Rus edebiyatındaki bu ayrıcalıklı konumu, onu yalnızca bir arka plan unsuru olmaktan çıkarıp çok yönlü anlamların ve sembolik yüklerin yüklendiği bir anlatı odağına dönüştürür. Özellikle Puşkin'in ve Lermontov'un eserlerinde bu coğrafya, Rus toplumunun katı kurallarından ve modernleşmenin getirdiği yabancılaşmadan uzak, doğanın ve özgürlüğün temsilcisi olarak öne çıkar (Lotman, 1997, s. 65). Kahramanlar, Kafkasya'da buldukları “öteki” ile karşılaşma sayesinde kendi iç dünyalarını yeniden keşfeder, toplumsal normlara karşı bir başkaldırı ve ruhsal bir arınma yaşarlar. Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki askeri ve idari yayılması, edebî metinlerde çoğu zaman “medeniyet götürme” ve “barbarlığı ehlileştirme” gibi söylemlerle gerekçelendirilir. Bahsi geçen bu yaklaşım, Rusya'nın bölgeye yönelik yayılmacı politikalarını yalnızca stratejik bir zorunluluk olarak değil, ayrıca bir “kurtarıcılık” ve “uygarlık misyonu” olarak sunar (Bacık, 1999, s. 23). Bu doğrultuda Puşkin'in *Kafkas Esiri* şiirine bir göz atalım: “Ancak bu cazip halk Avrupalının tüm ilgisini çekerti. Dağlılar arasındaki esir, buradaki insanların inancını, karakterlerini ve yetiştirme tarzlarını gözlemliyordu. Yaşamlarındaki sadeliği, misafirperverliklerini, savaşa susamış hallerini, bacaklarının çevikliğini, ellerinin gücünü sevdi.” (Aliyeva, 2022, s. 991). Pasajda, “dağlılar arasındaki esirin” gözlemleriyle Kafkas halklarının inançları, karakterleri, yaşam tarzları, sadelikleri ve savaşçılıkları betimlenir. Bu özellikler onları doğayla uyumlu, samimi ve güçlü olarak idealize eder. Ancak 19. yüzyıl Rus edebiyatında ve dönemin politik ortamında Kafkaslar hem özgür ve heybetli hem de “vahşi” ve “barbar” olarak algılanır. Bu nedenle Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki yayılması, edebî metinlerde stratejik zorunlulukla birlikte “medeniyeti götürme” ve “barbarlığı ehlileştirme” misyonu olarak da sunulur. Pasajda anlatılan doğallık ve cesaret, romantik bir hayranlığı yansıtırken; Rus edebiyatı bu betimleme üzerinden bölgeyi “medenileştirilecek” yabancı ve güçlü bir “öteki” olarak da inşa eder. Özetle pasaj, Kafkas halklarının özgürlüklerine hayranlık duyulan ve diğer taraftan “medeniyet götürülmesi gereken” bir “öteki” kimliği ile çelişen, çok boyutlu ve karmaşık bir şekilde resmedildiğini gösterir. Edebiyat, bu noktada insanın iç yolculuğunun ötesine geçerek, kolektif kimlik ve ulusal anlatıların inşasında da önemli bir rol üstlenir. Kafkasya, bir yandan romantik bir ütopya, diğer yandan imparatorluğun yayılmacı hedeflerinin meşrulaştırıldığı bir alan olarak Rus edebiyatının ve düşünce dünyasının vazgeçilmez bir parçası hâline gelir.

Puşkin'in *Kafkas Esiri* ve Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı* metinlerinde, Kafkasya “doğallığın, özgürlüğün ve asil vahşi”nin simgesi olarak romantik bir biçimde tasvir edilir. Puşkin'in *Kafkas Esiri* doğrudan Kafkasya'nın vahşi doğasını ve özgür insanını yücelten cümlelerle doludur. Eserde Rus tutsak, etrafındaki doğanın ve Çerkezlerin özgürlüğüyle büyülür, fakat aynı zamanda kendi tutsaklığını ve özgürlüğünü kaybedişini derinden hisseder: “Ve görüyor:

Yükseliyordu üzerinde
Geçit vermez dağ kütleleri,
Barınağı yağmacı oymakların,
Çerkez özgürlüğünün çitleri,
Korkusu gibi bir karabasanın
Tutsaklığını hatırladı Rus delikanlı.
Elveda, ey kutsal özgürlük!
O bir köleydi.” (Puşkin, 2012, s. 66).

Bu eserlerde bölge, Rus toplumunun katı normlarından ve modernleşmenin getirdiği yabancılaşmadan kaçış için bir sığınak işlevi görür. Ancak bu abartılı duygusal tasvir, Kafkasya'nın gerçek tarihsel ve kültürel zenginliğini gölgeleyerek onu edebî bir mitos hâline getirir. Öte yandan, aynı metinlerde Kafkasya, medenileştirilmesi gereken bir sınır ve Rus imparatorluğunun genişleme alanı olarak da sunulur. Bu çifte işlev, Kafkasya'nın egzotik bir "öteki" ve dahası emperyalist söylemin bir parçası olarak da edebiyatta yer almasını sağlar. Bu bağlamda, 1829 yılında yazılan Aleksandr Puşkin'in *Kafkasya Altında-Kafkasya* (Кавказ подо мною) adlı şiiri, Kafkas temasında önemli bir kırılma noktasıdır.

"Kafkasya altımda.

Gökyüzünde yalnızım.

Karların üstünde, uçurumun kenarında duruyorum."

Bu dizeler, şairin yüksek bir zirveden doğanın geniş ve güçlü gücünü, Kafkas dağlarının vahşi ve özgür doğasını izleyişini anlatır. Puşkin bu şiirde, Kafkasya'yı yalnızca romantize eden bir yer olarak değil; özgür ve vahşi, Rus kültüründen temel anlamda farklı, karmaşık ve zıt bir coğrafya olarak dile getirir. Şiir, Kafkasya'nın hem doğal hem de kültürel açıdan Rusya ile derin bir karşılık içinde olduğunu vurgulayarak önceki romantik ve egzotik tasvirlerin ötesinde bir gerçekçilik ve eleştirel bilinç taşır (Dubnova, 2007, s. 45).

Tolstoy'un *Hacı Murat* ve *Kazaklar* (Казаки) gibi eserlerinde ise, Kafkasya'nın temsili daha karmaşık ve eleştireldir. Tolstoy, bölgenin savaş ve direnişle örülü gerçekliğini daha doğrudan yansıtırken, Rus imparatorluğunun askeri müdahalelerinin yıkıcı etkilerini de gözler önüne serer. Ancak bu gerçekçilik bile, metinlerde Rus üstünlüğü ve imparatorluğun meşruiyeti temalarının tamamen ortadan kalkmasını engellemez (Aykut, 2018, s. 159). Söz konusu bu analizde Kafkasya'nın Rus edebiyatındaki temsili, sadece bireysel bir kaçış veya romantik bir hayal olmanın ötesinde, ayrıca dönemin güç ilişkilerini, kimlik müzakerelerini ve kültürel hegemonya süreçlerini de içermektedir. Böylece, Kafkasya'nın edebî imgesi, Rus toplumunun kendini ve "ötekini" nasıl tanımladığına dair önemli ipuçları sunarken, imparatorluğun kültürel ve politik stratejilerinin de edebî metinler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. "Soğuk bir Kasım akşamı *Hacı Murat*, tezek dumanı ve kokusuna bürünmüş, barış nedir bilmeyen Çeçen avulu Mahket'e giriyordu..." (Tolstoy, 2013, s. 5). *Hacı Murat* eserinde geçen bu cümle, Kafkasya'nın edebiyattaki çok katmanlı temsiline somut bir örnektir. Burada Kafkasya, yalnızca romantik bir doğa tasviri ya da bireysel bir kaçış mekânı olmaktan çıkarak sürekli savaş ve çatışma halinde olan zorlu bir coğrafya olarak betimlenir. Bu tasvirle Tolstoy, Kafkas toplumunun hayatına dair fiziksel ve sosyo-politik gerçekliklere vurgu yapar; tezek dumanı gibi yerel ayrıntılarla köy yaşamının zorluklarını ve sert doğasını gözler önüne sererken, "barış nedir bilmeyen" ifadesiyle de bölgedeki sürekli çatışmaların ve güç mücadelelerinin altını çizer.

Bu çalışma, 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya'nın edebî temsillerini derinlemesine incelemektedir. Bu metinlerde Kafkasya, hem bireysel özgürlük ve ruhsal arayışın sembolü hem de Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı politikalarının ideolojik bir aracı olarak işlev görür. Dolayısıyla, Kafkasya'nın edebî portresi, dönemin toplumsal ve siyasal gerçeklikleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya'nın temsilleri edebî ve ideolojik boyutları açısından incelenerek, dönemin kültürel ve siyasi dinamiklerinin edebiyattaki yansımaları ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Kuramsal ve Tarihsel Zemin

Kafkasya'nın 19. yüzyıl Rus edebiyatındaki temsillerini anlamlandırmak, yalnızca edebî metinlerin yüzeyinde kalan motifleri değil, aynı zamanda bu temsilleri şekillendiren tarihsel ve düşünsel arka planı da dikkate almayı gerektirir. Savaşlar, sürgünler ve yerel direnişler, yalnızca siyasi ve toplumsal dönüşümlere değil, diğer yandan edebiyatın da yeni anlatı biçimleri ve temalar üretmesine yol açmıştır. Özellikle Puşkin, Lermontov ve Tolstoy gibi yazarların eserlerinde, Kafkasya hem doğallığın ve özgürlüğün simgesi hem de egemenliğin ve hakimiyetin dayanağı olarak çok yönlü ve derin bir anlam kazanır. Bu noktada, Edward Said'in oryantalizm ve "öteki" kavramları, Kafkasya'nın Rus edebiyatındaki temsillerini çözümlemeye önemli bir kuramsal çerçeve sunduğunu belirtmek de fayda var (Said, 2022, s. 49). Edward Said'in oryantalizm kavramı, Batı'nın Doğu'yu kendinden farklı, uzak ve egzotik "öteki" olarak tanımlaması ve böylece kendi merkezî ve üstün kimliğini oluşturmaktır. Bu yaklaşımda Doğu, genellikle geri kalmış, yabancı ve bilinmez olarak resmedilir; bu da Batı'nın Doğu üzerinde kültürel ve politik egemenlik kurmasına zemin hazırlar. Rus edebiyatında Kafkasya da benzer şekilde "öteki" olarak kurgulanır. Bu yüzden Said'in oryantalizm ve öteki kavramları, Kafkasya'nın Rus edebiyatındaki temsillerini açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Kafkasya'nın büyüleyici ama aynı zamanda medenileştirilmesi gereken bir alan olarak sunulması, Rus kimliğinin ve imparatorluk sürecinin edebî düzlemde yeniden üretilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, Kafkasya'nın 19. yüzyıl Rus edebiyatındaki "doğallık, özgürlük ve asil vahşilik" gibi temsilleri ele almak, yalnızca bireysel ya da estetik tercihlerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda dönemin toplumsal, siyasi ve kültürel dinamiklerini de göz önünde bulunduran bütüncül bir yaklaşımı gerektirir.

19. yüzyılda Kafkasya, Rus İmparatorluğu açısından askeri ve stratejik bir sınır bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gürcistan'ın ilhakı ve ardından gelen uzun süreli Kafkas Savaşları, bölgenin Rusya'ya askeri ve idari olarak bağlanmasını sağlarken, Kafkasya'yı hem bir fetih alanı hem de imparatorluk kimliğinin sınındığı deyim yerindeyse adeta bir laboratuvara dönüştürmüştür. Bu dönemde Kafkasya, Rusya için yalnızca jeopolitik bir hedef değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik anlamlarla yüklü bir temas, karşılaşma alanı olmuştur. Rus yönetimi, bölgedeki egemenliğini yalnızca askeri zaferlerle değil, idari ve kültürel müdahalelerle de pekiştirmeye çalışmıştır. Yerel halkların Ruslaştırılması, dil ve din politikaları, geleneksel toplumsal yapıların dönüştürülmesi gibi uygulamalar, imparatorluğun bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Rusya, Kafkasya'da yerel halkın kültürel kimliğini zayıflatmak için eğitimde Rusçayı zorunlu kılarak yerel dillerin kullanımını azalttı ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin etkisini güçlendirerek dini yapılar üzerinde baskı uyguladı. Bölgedeki Müslüman dini liderlerin etkisi idari müdahalelerle sınırlandırıldı ve Rus misyonerlik faaliyetleri yoğunlaştırıldı. Ayrıca Slav nüfusun bölgeye yerleştirilmesiyle demografik yapı değiştirilerek Kafkasya'nın Rus kimliğine entegrasyonu sağlandı (Khalidova, 2024, s. 70-71; Kushkhabiev, Zhurtova & Alkhasova, 2024, s. 233-234). Ancak bahsi geçen bu süreç, çoğu zaman yerel kimliklerin bastırılması, kültürel çeşitliliğin zayıflatılması ve toplumsal dokunun derin yaralar alması pahasına gerçekleşmiştir. Kafkasya, bu yönüyle Rusya'nın yalnızca bir tampon bölgesi olmayıp, diğer yonden kültürel üstünlük iddiasının ve modernleşme projelerinin de bir sınav alanı olmuştur. Bu tarihsel ve toplumsal dönüşüm, dönemin edebiyatına da güçlü biçimde yansımıştır. Özellikle romantik ve oryantalist bakış açılarının etkisiyle, Kafkasya hem büyüleyici hem de medenileştirilmesi gereken bir öteki olarak kurgulanmıştır. Örneğin, Puşkin'in *Kafkas Esiri* şiirinde özgürlük ve doğallık simgesi olarak betimlenen Kafkasya, Tolstoy'un *Hacı Murat* romanında ise savaş ve direnişin sert gerçeklikleriyle tasvir edilerek dönüşümün izleri ortaya konmaktadır.

Daha önce bahsedildiği üzere Edward Said'in Oryantalizm kuramı, Batı'nın Doğu'yu kültürel, zihinsel ve ahlaki bakımdan kendine karşıt, egzotik ve aşağı bir "öteki" olarak inşa etme biçimlerini çözümleyerek modern çağın sömürgeci bakışının temelini ortaya koyar. Layton, Rus oryantalizmi alanında çalışan bir akademisyen olup, Kafkasya'nın Rusya için hem aidiyetin bir parçası hem de yabancı ve "öteki" olarak algılanan karmaşık bir alan olduğunu vurgular. Layton'a göre Rus oryantalizmi Batı'dakinden farklıdır; Kafkasya Rus kimliğinin içinde yer alan bir coğrafyadır ve aynı zamanda "öteki" olarak romantize edilip, egemenlik altında tutulmaya çalışılan bir mekandır. Bu görüşünü, Edward Said'in oryantalizm paradigması ve Michel Foucault'nun iktidar-eleştirel yaklaşımlarından aldığı kuramsal çerçeveye destekler. Layton, Rus edebiyatının Kafkasya'yı tarihsel dönem boyunca romantik ve oryantalist imgelerle "feminizasyon" ve "evcilleştirme" projelerine alet ettiğini, böylece bölge halklarının kültürel ve siyasal olarak tahakküm altına alınmasının meşrulaştırıldığını ortaya koyar (Layton, 1994, s. 84). Yani onun temel dayanağı, Kafkasya temsillerinin edebî ve politik iktidar ilişkilerini yansıttığı, aidiyet ile yabancılık arasındaki çelişkili konumlandırmayı somutlaştırdığı analizlerdir. Bu durum, Rus kimliğinin inşasında Kafkasya'nın çift yönlü bir rol üstlendiğini gösterir ve bölgenin hem içsel hem de dışsal bir sınır olarak işlev görmesini sağlar. Başka bir açıdan bakıldığında ise, bu çift yönlü kimlik yapısı Max Weber'in etnik kimlik ve sınır teorisiyle açıklanabilir. Weber'e göre etnik kimlik, bir grubun kendini "biz" olarak tanımlamasıyla oluşur, ancak bu "biz" tanımı, "öteki" olarak algılanan dışsal karşıtlıklarla sınırlanır ve yeniden şekillenir. Bu anlamda kimlik, aidiyet ve ötekilik arasındaki dinamik bir süreçtir. Kafkasya, Rus kimliği içinde aidiyetin bir parçası olduğu gibi "öteki" olarak da yaşanan çelişkili, çok katmanlı bir sınır alanıdır; içsel ve dışsal sınır fonksiyonu görür (Weber, 2017, s. 312). Bu "başka açı" olarak belirtilen perspektif, Rus oryantalizminin Kafkasya'yı sadece "öteki" olarak tahayyül etmekle kalmayıp, ayrıca Rus kimliğinin kendini sınadığı ve yeniden tanımladığı bir alan olarak ele almasını ifade eder. Layton'ın bu analizleri, Edward Said'in oryantalizm paradigması ile Michel Foucault'nun iktidar-eleştirel yaklaşımlarının kesişiminden beslenir.

Kafkasya, 19. yüzyıl Rus edebiyatında çoğu zaman "doğallığın, özgürlüğün ve asil vahşi"-nin romantik simgesi olarak yüceltilir. Puşkin'in ve Lermontov'un eserlerinde bu coğrafya, Rus toplumunun yapaylığına ve modernleşmenin getirdiği yabancılaşmaya karşı bir sığınak, bir ruhsal arınma mekânı olarak idealize edilir. Ancak bu romantik bakışın ardında Kafkasya'nın medenileştirilmesi gereken, geri kalmış ve tehlikeli bir bölge olarak sunulması da yatar. Böylece Kafkasya hem hayranlık hem de mesafe ile yaklaşılacak; hem takdir edilen hem de dönüştürülmesi arzulanan bir "öteki" olarak iki yönlü bir temsil kazanır (Aliyeva, 2022, s. 993). Bu ikili yapı, Rus kimliğinin kendi üstünlüğünü ve ilericiğini vurgulama ihtiyacının bir yansımasıdır. Edebiyatta Kafkasya'nın bu şekilde kurgulanması, yalnızca estetik bir tercih değil, aynı zamanda dönemin toplumsal ve siyasal kaygılarının, kimlik müzakerelerinin ve güç ilişkilerinin de bir yansımasıdır. Said'in Oryantalizm kuramı ışığında değerlendirildiğinde, Kafkasya, Rus yazarlarının gözünde bir "öteki" olarak kurgulanırken, bunun yanı sıra Rus kimliğinin sırandığı, yeniden tanımlandığı ve pekiştirildiği bir aynaya dönüşür. Yazarlar için Kafkasya, yalnızca bir dekor ya da arka plan değil, Rusya'nın kendini Batı ile Doğu arasında özgün ve ayrıcalıklı bir yere konumlandırma arzusunun edebî bir sahnesi olur. Burada "öteki" olarak kodlanan Kafkasya, Rus kimliğinin sınırlarını belirleyen ve onu sürekli olarak yeniden üreten bir karşıtlık alanı işlevi görür. Edebî metinlerde Kafkasya'nın temsili, Rusya'nın kendi kültürel ve politik varlığını "öteki" üzerinden tanımlama, meşrulaştırma ve güçlendirme sürecinin ayrılmaz bir parçası hâline gelir (Said, 1978, s. 3). *Hacı Murat* eserine bir göz atalım: "Yani en baştan Majestelerinin planı uygulansa ve dağlıların or-

manlarını, yiyeceklerini yok ederek ağır ağır ilerlenmiş olsaydı, Kafkasya çoktan önümüzde diz çökerdi.” (Tolstoy, 2013, s. 96). Bu pasaj, Kafkasya’nın Rusya için bir sınır ve ayrıca karşıt kimlik alanı olarak işlevini simgeler. Rus kimliğinin kendini Batı ile Doğu arasında farklı ve ayrıcalıklı bir pozisyonla konumlandırma arzusu içinde, Kafkasya bir “öteki” sahnesi olarak edebî metinlerde betimlenir. Tolstoy’un *Hacı Murat*’ında da Kafkasya’nın bu direngen, tutumlu ve özgün doğası vurgulanırken, “öteki” olarak işlevi ortaya konur.

19. yüzyıl Rus edebiyatı, imparatorluk tahayyülünün ve yayılmacı politikaların kültürel düzlemde meşrulaştırılmasında eşsiz bir rol oynamıştır. Bu dönemin önde gelen yazarları, Kafkasya’yı yalnızca doğanın ve özgürlüğün romantik bir sahnesi olarak kalmayıp, bir de Rus İmparatorluğu’nun yayılmacı misyonunun gerekçelendirildiği bir anlatı alanı olarak işlemişlerdir (Helfrich, 2015, s. 21). Edebiyat, burada salt bireysel duyguların ve içsel yolculukların değil, ayrıca toplumsal kimliklerin, güç ilişkilerinin ve siyasi projelerin de inşa edildiği bir platforma dönüşmüştür. Bununla birlikte, imparatorluğun bölgedeki varlığını hem doğal hem de kaçınılmaz bir gelişme olarak sunulmuştur.

Puşkin’in *Kafkas Esiri* adlı şiirinde, Kafkasya’nın dağları ve halkları, Rus toplumunun yapaylığına ve ahlaki bunalımına karşı bir arınma ve özgürlük mekânı olarak resmedilir. Kafkas dağları, şiirde doğanın görkemi ve özgürlüğün simgesi olarak öne çıkar. Şiirde geçen “Kafkasya’nın gururlu oğulları, siz kahramanca çarpışır, öldürdünüz; fakat ne bizim kanımız, ne zırhlarımız, ne dağlar, ne çevik atlar, ne de çılgın özgürlük sevgisi sizi kurtardı!” dizeleri, Kafkas halkının örselemez özgür iradesini vurgular. Bu dizeler aracılığıyla Puşkin, Kafkasların doğallığı ve direngen ruhu ile Rus toplumunun mekanik ve suni yapısı arasındaki kontrastı ortaya koyar (Aliyeva, 2022, s. 992). Puşkin, Kafkasları gerçekçi ve romantik bir perspektifle, Rus toplumunun manevi yenilenmesine açılan bir pencere olarak gösterir. Ancak bu romantik idealizasyon, şiirin sonunda yerini imparatorluğun medenileştirme misyonunu yücelten bir söyleme bırakır; Çerkezlerin korunç kaderinin yakında sona ereceği vurgulanarak, Rusya’nın bölgedeki hâkimiyeti kaçınılmaz ve haklı bir kader olarak sunulur (Layton, 1994, s. 78).

Mihail Lermontov’un *Zamanımızın Kahramanı* ve *Mtsyri* (Мцыри) adlı eserleri, Kafkasya’nın 19. yüzyıl Rus edebiyatında yalnızca egzotik bir arka plan olmayıp, diğer yandan bireysel özgürlük arayışının, varoluşsal trajedinin ve kimlik müzakeresinin sahnesi olarak nasıl işlevselleştirildiğini gösterir. Lermontov, Kafkasya’yı doğanın vahşi güzelliği olarak ve üstelik insan ruhunun sınılandığı bir eşik olarak kurgular; burada coğrafya, karakterlerin içsel çatışmalarının ve özgürlük tutkularının bir yansıması hâline gelir. Lermontov’un eserlerinde Kafkasya, sadece egzotik bir arka plan olmanın ötesinde, ayrıca romantizmin etkisi altında dönemin baskıcı Çarlık rejimine karşı özgürlük ideali arayışının sembolü olarak kullanılmıştır. Kafkasya’nın vahşi doğası ve özgürlük seven halkları, Lermontov’un şiir ve romanlarında bireysel özgürlük arayışı ile varoluşsal trajedinin sahnesi hâline gelmiştir (Kongaz, 2024, s. 86). *Mtsyri*’deki kaçış ve özgürlük arayışı, Kafkasya’yı bireyin kendini bulduğu, ruhsal olarak arındığı bir mekân olarak öne çıkarır. Ancak bu arayış, yalnızca bireysel bir özgürleşme anlatısı olarak kalmaz; diğer taraftan Rusya’nın bölgedeki kültürel ve ideolojik üstünlük iddiasının da altını çizer. Böylece, eserdeki romantik özgürlük arayışı, Rusya’nın Kafkasya’daki varlığını ve bölge üzerindeki iddiasını da edebî düzlemde pekiştirir (Ram, 2003, s. 145).

Tolstoy’un *Hacı Murat* ve *Kazaklar* gibi eserlerinde ise Kafkasya, yalnızca romantik bir arka plan olmanın ötesine geçer; burada bölge, askeri çatışmaların, direnişin ve sömürgeci şiddetin

sahnesi olarak gerçekçi ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınır. Yine de metinlerde Rus üstünlüğü ve imparatorluk meşruiyeti temalarının izleri silinmez; Kafkas halkları, çoğu zaman “geri”, “düzensiz” ya da “çocukça” olarak resmedilirken, Ruslar “aydınlatıcı” ve “istikrarın temsilcisi” olarak sunulur (Modebadze & Megrelishvili, 2017, s. 34). *Hacı Murat* eserinden bir pasaj: “Rusya’nın İngiltere’deki büyükelçisinin oğlu olarak bu ülkede yetişen *Mihail Semyonoviç Vorontsov*, dönemin bütün üst düzey Rus memurları arasında eşine az rastlanır bir Avrupa kültürüne sahip, yüksek mevki, onur, saygınlık düşkünlü bir adamdı.” (Tolstoy, 2013, s. 54). Görüldüğü üzere bu ifade, Kafkasya’nın askeri çatışmaların, sömürgeci güçlerin ve Rus üstünlüğü ideolojisinin temsili açısından uygun düşmektedir. Çünkü, burada *Vorontsov* gibi yüksek mevki sahibi Rus elitinin Batı kültürüyle bağlantısı vurgulanarak, Rusların kendilerini “aydınlatıcı” ve “istikrarın temsilcisi” olarak konumlandırma çabası dile getirilmiştir. Bu, Kafkas halklarının ise metinlerde sıklıkla “geri” veya “düzensiz” olarak resmedildiği sömürgeci sözcükler arasındaki zıtlığı yansıtır. Edebî metinlerde bu farklılık, dilsel araçlarla güçlendirilir; örneğin metaforlar, karşıtlıklar, betimlemeler ve dramatik anlatımlar kullanılır. Kafkas halklarının doğa ile iç içe, özgür ve bazen “ilkel” olarak anlatılması, Rusların ise düzenli ve medeniyet taşıyıcısı olarak sunulması, bu araçlarla desteklenen ikili bir temsile işaret eder (Kiseleva, Potashova & Ermakova, 2024, s.88-89). Bu çıkarım, özellikle Puşkin ve Lermontov gibi yazarların eserlerinde belirgindir. Örneğin, *Kafkas Esiri* şiirinde, Kafkaslar özgürlük ve doğallıkla simgelenirken, Ruslar medeniyetin ışığını taşıyan figürlerdir. Bu betimlemeler, dönemin toplumsal ve siyasi bağlamı ile Rus kimliğinin inşasında önemli rol oynar. Metinlerde Rusçanın üstünlüğü ve yerel dillerin ilkelliği vurgulanarak kültürel asimilasyonun gerekliliği ve imparatorluğun medenileştirici rolü edebî düzlemde gerekçelendirilir (Jersild, 2002, s. 89). Söz konusu bu söylemler, yalnızca 19. yüzyıla sınırlı kalmaz; günümüzde de Rusya’nın Kafkasya ve çevre bölgelere yönelik politikalarında ve kültürel söylemlerinde yankı bulmaya devam eder. Puşkin’in *Rusya’ya İftira Edenlere* (Клеветникам России) şiirinde olduğu gibi geçmişteki zaferler ve fetihler, günümüz politikalarını ve ulusal kimlik anlatılarını meşrulaştırmak için kültürel bir referans noktası olarak kullanılmaktadır. Somut örnek olarak şiirde şu dizeler yer alır:

“Birleşecek mi Slav nehirleri Rus denizinde?

Yoksa kuruyacak mı bu deniz? sorun budur işte.”

Burada Puşkin, geçmişin büyük birleşme ideallerini günümüz Rus kimliği ve politikalarının meşrulaştırılması bağlamında kullanmaktadır. Puşkin’in bu şiirinde geçmişteki zaferler ve fetihler, günümüz politikalarını ve ulusal kimlik anlatılarını meşrulaştırmak için kültürel referanslar olarak kullanılır. Şiirde Puşkin, Rus tarihindeki kahramanlıkları yüceltir ve bu başarıların Rus devletinin gücü ve birliği için temel olduğu vurgulanır.

Egzotizm: Kafkasya’nın Romantize Edilmesi

19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya, yalnızca coğrafi bir sınır olmaktan çıkarak, hayal gücünün ve kültürel özelemlerin kristalize olduğu bir simgeye dönüşür. Özellikle romantizm akımının etkisiyle Kafkasya’nın dağları, vahşi doğası ve savaştı halkları, Rus yazarlarının eserlerinde Batı medeniyetinin sınırlarının ötesinde, özgürlük ve saflığın cisimleştiği bir başka dünya olarak resmedilir. Bu egzotikleştirici bakış, Kafkasya’yı hem ulaşılması güç bir ütopya hem de ruhsal bir arınma ve dönüşümün mekânı olarak yüceltir. Puşkin’in ve Lermontov’un metinlerinde Kafkasya, Rus toplumunun katı kurallarından ve modernleşmenin sıkıntılarından kaçışın bir yolu olarak görülür. Burada doğa, insanı saran bir tehdit değil, aksine bireyin kendisiyle yüzleşmesini ve özgürlüğünü

yeniden keşfetmesini sağlayan bir alan olarak kurgulanır. Kafkasların yaşamı, “asil vahşi”nin safılığı ve doğallığıyla Rus aydınının karmaşık ruh halini yumuşatan bir öge olarak betimlenir. Söz konusu bu coğrafya, bireyin yaşamdan kopup kendi yolunu bulabileceği alan olarak tasvir edilir (Şahingöz, 2017, s. 301-302). Bu imgede Kafkasya bir arabulucudur ve dönüşümün coğrafyasıdır; insan burada toplumsal normlardan arınır, kendi özüne yaklaşır ve yeni bir kimlik inşa eder. Bölge, Rus kimliğinin sınıandığı, farklılığın ve yabancılığın deneyimlendiği bir sahneye dönüşür. Böylece, Kafkasya hayranlık duyulan ve dönüştürülmesi arzulan bir başka olarak edebî metinlerde yer bulur (King, 2008, s. 112). Kafkasya’nın Rus edebiyatında “arzulan bir başka” olarak yer alması teması, özellikle Puşkin’in *Kafkas Esiri* ve Tolstoy’un *Hacı Murat* eserlerinde belirgindir.

Kafkasya’nın 19. yüzyıl Rus edebiyatında egzotizmle romantize edilmesi, dönemin toplumsal ve kültürel dinamikleri, kimlik arayışları ve bireysel dönüşüm isteğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu çıkarım, tarihi ve edebî verilere dayanır. Rusya’nın bu yüzyılda güney sınırlarını genişleterek Kafkasya’yı imparatorluk topraklarına katması, bölgeyi siyasi ve kültürel açıdan önemli bir merkez hâline getirmiştir. Puşkin’in *Kafkas Esiri* şiiri ve Lermontov’un Kafkasya temalı eserleri, bu bölgeyi Rus toplumunun katı kurallarından ve modernleşmenin getirdiği sıkıntılardan kaçışın yanı sıra, kimlik ve ruhsal dönüşümün mecazi sahnesi olarak işlemiştir. Kafkas halklarının “asil vahşi” olarak idealize edilmesi, Rus aydınlarının içsel çatışmalarını ve özgürlük arzusunu yansıtan güçlü edebî motifler ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Kafkasya, Rus edebiyatında siyasi ve kültürel çatışmaların keşiştiği, ulusal kimlik ve “öteki” kavramlarının şekillendiği dinamik bir sahne olarak değerlendirilmiştir (Galieva, 2015, s. 117-118).

Aleksandr Puşkin’in *Kafkas Esiri* (1822) şiiri, 19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya’nın egzotikleştirilmesinin ve romantize edilmesinin mihenk taşlarından biridir. Puşkin, bahsi geçen bu eserde, Kafkasya’yı yalnızca coğrafi olarak uzak ve gizemli bir diyar olarak değil, aynı zamanda doğallığın, özgürlüğün ve “asil vahşi”nin cisimleştiği bir mekân olarak resmeder. Şiirin merkezinde yer alan Rus subayı, kendi toplumunun yapaylığı ve kent yaşamının tekdüzeliğinden bunalmış bir figür olarak Kafkasya’da aradığı ruhsal arınmayı ve özgürlüğü bulma umuduyla yola çıkar. Puşkin’in anlatısında Kafkasya, vahşi doğası, sarp dağları ve özgür halklarıyla Rus kahramanın iç çatışmalarının ve özgürlük arzusunun aynası olur. Doğa burada yalnızca bir fon değil, kahramanın ruhsal yolculuğunun asli unsuru ve dönüştürücü gücüdür (Aliyeva, 2022, s. 991-993). Kahramanın esareti, fiziksel sınırların ötesinde, kendi kimliğiyle ve geçmişiyle yüzleşmesini mümkün kılar. Kafkas kıızıyla yaşanan aşk ise kültürel sınırların aşılması ve ayrıca bu sınırların aşılma- zlığının trajik bilinciyle de örülüdür; kahraman, “öteki”yle karşılaşmanın getirdiği büyülenme ve yabancılık arasında salınır. Bu yüzden, Kafkasya mecazi olarak özgürleşme ve kimlik yenilenmesinin mümkün olduğu bir alan olarak kurgulanmıştır (Nikolayeva, 2020, s. 109). Ancak Puşkin’in romantik bakışı, Kafkasya’yı yalnızca bir arzu ve özgürlük nesnesi olarak bırakmaz; diğer taraftan bölgenin fethedilmesi ve medenileştirilmesi gerektiği fikrini de şiirin derin yapısında işler. Bu çerçevede incelendiğinde, *Kafkas Esiri*, Kafkasya’nın Rus edebiyatında egzotik bir ütopya ve ayrıca imparatorluk tahayyülünün meşruiyet zemini olarak nasıl kurgulandığını gösteren öncü bir metindir. Kafkasya’nın dağları, özgür halkları ve sert doğası, *Peçorin*’in içinde bulunduğu toplumsal normlara olan yabancılışmasını, bireysel özgürlük arayışını ve varoluşsal boşluk his- sini güçlü bir metafor olarak yansıtır. Kafkasların zorlu ve engin doğası, *Peçorin*’in kendi içsel çatışmaları ile toplumun dayattığı sınırlarla mücadelesindeki çaresizliğini, anlam ve özgürlük arayışlarını simgeler. Örneğin, *Peçorin*’in avlanmaya olan tutkusu, doğayla olan karmaşık ilişkisini ortaya koyar; zaman zaman doğanın coşkusunu ve yaratıcı gücünü deneyimlerken, bazen de onun

acımasızlığı karşısında yalnızlaşır. *Peçorin*'in yaşadığı varoluşsal boşluk, Kafkasya'nın aşılması güç dağlarıyla paralellik gösterir; tıpkı dağların engellerle dolu olması gibi *Peçorin* de kendi ru-hundaki boşluktan ve hayal kırıklıklarından kaçamamaktadır. Buna ek olarak, Kafkas halklarının özgür yaşam biçimi, *Peçorin*'in toplumsal normlara karşı duyduğu başkaldırının, kendini gerçek-leştirme ve anlam arzusunun dışı vurumudur (Bitokova, 2023, 191-192). Bu metafor, Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı* eserinde, *Peçorin*'in doğa ve toplumla olan ilişkisi aracılığıyla derinlemesine işlenir. *Peçorin*'in Kafkasya'nın vahşi doğasında kendini bulması ve aynı zamanda içinde bulunduğu dünyaya olan yabancılaşmasının artması edebî metnin temel unsurlarındandır. Lermontov'un bu eserinden Kafkasya'nın metaforik işlevine dair şöyle bir pasaj yer alır: “Bana, sizin henüz bilmediğiniz bir hastalığa yakalanmış bir kişi, bir hasta olarak bakın. İçimde iki kişi yaşıyor, biri gerçek ben, diğeri ise onu yargılıyor... Tutku ile soğukkanlılık arasındaki bu sürekli savaş, bana hayatı çekilmez kılıyor... Kafkasya'nın dağları ve sert doğası, işte benim ruh halimin dışı vurumu.” (Lermontov, 1982, s. 45). Bu sözler, *Peçorin*'in iç dünyasındaki çatışmayı, Kafkasya'nın sert ve engin doğasının onun ruh halini nasıl yansıttığını açık biçimde ortaya koyar. Böylece Kafkasya, eserde sadece coğrafi bir mekân değil, aynı zamanda bireyin kimlik arayışını, özgürlük tutkusunu ve varoluşsal sancılarını sembolize eden çok katmanlı bir metafor olarak ön plana çıkar. *Peçorin*'in kahramanlığı, romantik idealizmin ve gerçekçi umutsuzluğun kesişiminde şekillenir; karakter, Kafkasya'da bulduğu “öteki”yle karşılaşma sayesinde kendi sınırlarını, arzu-larını ve yetersizliklerini keşfeder (Fanger, 2005, s. 102). Ancak bu karşılaşma, nihayetinde yalnızlık ve tatminsizlikle sonlanır. Kafkasya'nın egzotik ve sınır tanımaz doğası, *Peçorin*'in ruhsal labirentinin bir yansıması olarak ele alınır (Kelly, 2011, s. 85-87).

Mtsyri de ise Lermontov, özgürlük arzusunu ve aidiyet ihtiyacını daha saf ve trajik bir düzlem-de işler. Manastırda tutsak olarak büyütülen genç kahraman, köklerine ve özgürlüğüne duyduğu derin özlemle kaçır; fakat Kafkasya'nın vahşi doğasında yolunu bulamaz ve yeniden tutsaklığa mahkûm olur. Lermontov, bu karakter aracılığıyla özgürlüğün ve başkaldırının nihai bedelini, yani trajik yenilgiyi, edebî bir motif olarak işler (Kara, 2019, s. 211-212). Bu bağlamda, *Mtsyri*'nin hikâyesi, insanın en temel arzularından biri olan özgürlüğün, bazen ulaşılamaz bir ideale dönüşebileceğini ve bireyin bu uğurda yalnızlık, yabancılaşma ve hatta ölümlle yüzleşebileceğini gösterir. Lermontov'un şiirinde Kafkasya'nın doğası bakıldığında hem bir umut hem de bir sınav alanı olarak kahramanın içsel yolculuğuna eşlik eder; *Mtsyri*'nin trajedisi ise, insanın kendi kimliğini ve köklerini bulma çabasının edebiyattaki en dokunaklı örneklerinden biri olarak öne çıkar. Lermontov'un eserlerinde, Kafkasya hem hayranlık duyulan hem de ulaşılması imkânsız bir özgürlük ve aidiyet ideali olarak, edebiyatın en rafine ve derinlikli anlatı alanlarından birine dönüşür.

Kafkasya'nın 19. yüzyıl Rus edebiyatında egzotik ve romantik bir “öteki” olarak idealize edilmesi, dönemin kültürel kodlarının ve edebî eğilimlerinin belirleyici bir sonucudur. Ancak bu estetik odaklı yaklaşım, bölgenin toplumsal ve tarihsel gerçekliğini çoğu zaman gölgede bırakan, onu yalnızca sembolik bir fon ya da Rus öznesinin içsel yolculuğunun arka planı hâline getiren bir üst-anlatı üretir. Edebiyatta Kafkasya, çoğunlukla doğal güzellikleri, özgürlük tutkusu ve savaşçı karakteriyle yüceltilirken, yerel halkların gündelik yaşam pratikleri, tarihsel mücadeleleri ve kültürel çeşitliliği yüzeysel biçimde temsil edilir ya da tümüyle silikleşir. Egzotik imgelerle şekillenen söz konusu bu anlatı, Kafkasya'yı Rus toplumunun yapaylığına ve modernleşmenin getirdiği yabancılaşmaya karşı bir karşıtlık olarak konumlandırır (Sunny, 1994, s. 88). Bölge, Batı medeniyetinin dışında kalan, saf ve bozulmamış bir doğallığın simgesi hâline gelir. Yerel halklar, çoğunlukla “asil vahşi” ya da “medenileştirilmesi gereken” edilgen özneler olarak temsile

indirgenir; bireysel ve kolektif iradeleri, Rus kahramanın içsel dönüşümünün gölgesinde silinir. Bu temsilde, Kafkasyalıların bireysel ve kolektif iradeleri, Rus kahramanının içsel dönüşümünün gölgesinde geri plana itilmiş veya silinmiş; yerel halklar daha çok anlatının pasif objesi hâline getirilmiştir. Örneğin, Puşkin'in *Kafkas Esiri* eserinde, dağlılar hem doğayla mücadelede çevik ve cesur, hem de Rus kahramanın gözünde egzotik, doğal ve “asil vahşi” figürler olarak sunulur. Ancak bu tasvirler, Kafkas halklarının özgür iradesi ve kültürel derinlikleri yerine daha çok Rus bakış açısıyla şekillenmiş stereotiplere indirgenir. Romantik anlatıların merkezinde, genellikle Rus öznesinin özgürlük arayışı, ruhsal dönüşümü ve varoluşsal çatışmaları yer alır. Kafkasya ise bu dönüşümün sahnesi, egzotik bir dekor ya da erişilmesi arzulan bir ideal olarak işlevselleşir.

Emperyalist Söylem: Fetih, Tahakküm ve Kimlik

19. yüzyıl Rusya'sının Kafkasya'ya yönelik yayılmacı hamleleri, yalnızca askeri fetihlerin ötesine geçerek bölgenin toplumsal dokusunu ve kültürel kimliğini dönüştürmeyi hedefleyen kapsamlı bir sömürgecilik pratiğine evrilmiştir (Kobakhidze, 2017, s.130). Rusya, bölgedeki askeri varlığını ve idari düzenlemelerini, yalnızca jeopolitik gerekliliklerle değil, aynı zamanda medenileştirme ve koruma gibi ideolojik argümanlarla da gerekçelendirmiştir. Bu söylem, Kafkasya'nın yerel halklarını barbarlıktan kurtarma ve uygarlıkla buluşturma iddiası etrafında şekillenirken, gerçekte ise köklü toplumsal dönüşümlerin ve zorlayıcı asimilasyon politikalarının önünü açmıştır. Bölge, yeni idari birimlere ayrılmış, geleneksel yönetim biçimleri ve toplumsal yapılar büyük ölçüde dönüştürülmüş; Ortodoks Hristiyanlığın ve Rusçanın teşvikiyle kültürel homojenleştirme hedeflenmiştir. Söz konusu bu süreçte zorunlu göçler, yerinden edilmeler ve toplu sürgünler Kafkasya'nın demografik yapısında kalıcı izler bırakmıştır (Bliev, 2011, s. 144-146; Çernous, 1999, s. 70-71). Bahsi geçen bütün bu uygulamalar, medenileştirme adı altında yürütülse bile, aslında bölgenin çok kültürlü ve çok kimlikli dokusunu zedelemiş, yerel halkların tarihsel hafızasında derin travmalara yol açmıştır.

Puşkin ve Tolstoy'un Kafkasya temalı eserlerinde, “biz ve onlar” ikiliği, Rus kimliğinin edebî ve ideolojik düzlemde inşasında temel bir dinamik olarak öne çıkar. Bu ikilik, yalnızca kültürel ya da etnik bir ayrışma olmanın ötesinde, ayrıca kimlik, aidiyet ve üstünlük kavrayışlarının sürekli yeniden üretildiği bir söylemsel alan yaratır. Puşkin'in *Kafkas Esiri* gibi erken dönem metinlerinde, Rus kahraman ile Kafkasyalı “öteki” arasındaki karşılaşma bireysel dönüşümün ve ulusal kimliğin sınındığı bir sahneye dönüşür. Burada Rus öznesi, Kafkasya'nın doğallığı, özgürlüğü ve “asil vahşi” imgesiyle yüzleşirken, kendi kültürel köklerini ve medeniyet iddiasını yeniden tanımlar. Örneğin, Puşkin'in *Kafkas Esiri* şiirinde, esir düşen Rus kahraman, Kafkas halkının sade yaşamını, misafirperverliğini, cesaretini ve özgürlük tutkusunu gözlemler ve onlara hayranlık duyar. Rus kahraman, kendi kültürel kodlarının dışına çıkarak özgürlük ve kimlik kavramlarını yeniden değerlendirmek zorunda kalır. Puşkin, bu süreçte Kafkasyalıların cesaretini ve bağımsızlık tutkusunu yüceltirken, diğer yünden Rus milliyetçiliğinin sınırlarını ve medeniyet iddiasını da tartışmaya açar. Kafkas bölgesinden karakterler, çoğunlukla egzotik, ulaşılmaz ve romantik bir “öteki” olarak sunulurken, Rus kahramanlar bu farklılık üzerinden kendi kimliklerini güçlendirir ve meşrulaştırır (Zabrodina, 2018, s. 56-58; Tolstaya, 2015, s. 112-114). Bu çerçevede, Kafkasya'nın Rus edebiyatında bir “karşıt” ve “arzu nesnesi” olarak konumlandırılması, yalnızca estetik veya tematik bir tercih değildir; aynı zamanda Rus kimliğinin sınırlarını çizme, kendi üstünlük iddiasını pekiştirme ve imparatorluk ideolojisini meşrulaştırma işlevi de taşır. Söz konusu bu durum, edebiyat ile ideolojinin nasıl iç içe geçtiğini ve metinlerin toplumsal tahayyülleri nasıl şekillendirdiğini açıkça gösterir.

Tolstoy'un *Kazaklar* ve *Hacı Murat* gibi eserlerinde ise, bu ikilik daha karmaşık ve eleştirel bir biçimde ele alınır. Tolstoy, Rus aristokrasisinin Batılılaşmış ve köklerinden uzaklaşmış kimliğini Kafkasya'daki karşılaşmalar aracılığıyla sorgular. "Biz" olarak kodlanan Rus karakterler, çoğu zaman yabancılaşmış, ahlaki ve kültürel olarak bir arayış içinde resmedilirken; "onlar" olarak sunulan Kafkasyalılar hem doğallığın ve özgürlüğün simgesi hem de Rusya'nın medenileştirme misyonunun nesnesi olarak kurgulanır. Tolstoy'un eserlerinde Rus karakterler genellikle kafaları karışmış, kimlik arayışında, toplumdan yabancılaşmış bireyler olarak tasvir edilir. Örneğin, *Kazaklar* romanındaki *Olenin*, kendi aristokrat yaşamını terk edip Kazakların özgür ve doğaya yakın dünyasını deneyimler; bu süreç onun içsel dönüşümünü ve kimlik sorgulamasını tetikler. Öte yandan, Kafkasyalılar hem özgürlük ve doğanın temsilcileri olarak yüceltilir hem de Rus medenileştirme politikalarının hedefi, yani "medenileştirilmesi gereken öteki" olarak resmedilirler. *Hacı Murat* eserinin kahramanı *Hacı Murat*, cesur ve bağımsız bir lider olarak tasvir edilirken, diğer taraftan Rus egemenliği için bir tehdit ve medenileştirilmesi gereken figürdür.

Tolstoy'un anlatısında Rus kimliği, "öteki"yle karşılaşma ve çatışma yoluyla sınanır, yeniden şekillenir ve çoğu zaman kendi içsel çelişkileriyle yüzleşir (Ivanova, 2017, s. 47; Petrov, 2020, s. 134). Bu bağlamda Tolstoy, Puşkin ve Lermontov'un aksine, "medeniyet" ve "vahşilik" ikiliğini sorgulayarak Rusya'nın Kafkasya politikalarının etik boyutunu tartışmaya açar. *Hacı Murat* eserinde olduğu gibi, Kafkasya bölgesinden olan karakterler yalnızca romantik "öteki"ler değil, aynı zamanda direniş ve onurun sembolü olarak sunulur. Tolstoy'un eleştirel bakışı, Rus kimliğinin inşasında "öteki"nin bir araç olarak kullanılmasını, insani ve ahlaki açıdan yeniden değerlendirir.

Tolstoy'un *Hacı Murat* eseri, Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki yayılmacı politikalarını ve bu politikaların yarattığı insani ve ahlaki çalkantıları, derinlikli bir eleştirel bakışla irdeleyen bir metin olarak öne çıkar. Roman, tarihsel bir direniş figürü olan *Hacı Murat*'ın yaşamı etrafında hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşanan çatışmaları, kimlik müzakerelerini ve iktidar mücadelelerini çok katmanlı bir anlatı örgüsüyle işler. *Hacı Murat*'ın Ruslara sığınma girişimi, yalnızca kişisel bir kurtuluş arayışı değil, ayrıca Kafkas direnişinin içsel kırılma noktalarını ve Rus askeri şiddetinin yıkıcı sonuçlarını gözler önüne seren bir anlatı stratejisine dönüşür (Khodarkovsky, 2011, s. 178-180; Layton, 1994, s. 210-212). Eserde Kafkasya, bir yandan vatan savunmasının ve direniş ruhunun sembolü olarak yüceltilirken, diğer yandan liderler arasındaki çıkar çatışmaları ve iktidar mücadeleleriyle gölgelenir. Özellikle *Hacı Murat* ile *Şeyh Şamil* arasındaki gerilim, direnişin romantikleştirilmiş saflık algısına karşılık, güç mücadeleleri ve ayrışmaların varlığını göstermektedir. Bu gerilim, *Hacı Murat*'ın *Şeyh Şamil*'den ayrılması ve Ruslara sığınmasıyla birlikte her iki tarafın da ona olan güvenini yitirmesi üzerinden dramatize edilir. Tolstoy, *Hacı Murat*'ı direnişin idealize edilmiş kahramanı olarak sunmakla beraber, aynı zamanda iktidar mücadeleleri arasında sıkışmış, kararsız ve hüznü bir karakter olarak da tasvir eder. Ayrıca, Rus askeri baskısı ve şiddeti, Kafkas halklarının direnişine rağmen yol açtığı ağır tahribat edebî metinde vurgulanır. Bu çözümlemeler, eserdeki karakterler arası ilişkiler, çatışmalar ve psikolojik tahliller temel alınarak yapılmıştır. Bahsi geçen gerilimler hem karakterler arası diyaloglarda hem de iç monolog ve olay örgüsünün gelişiminde belirgin biçimde dile getirilir. *Hacı Murat* karakterinin son mücadelesi, köklerinden koparılmış ama dirençle ayakta kalan bir devedikeni metaforuyla simgeleştirilir. Bu imge bireysel direnişin ve toplumsal çözülmenin şiirsel bir temsiline dönüşür (Paperno, 2014, s. 95-97). Tolstoy, *Hacı Murat*'ta Rus emperyalizmini eleştirirken, direnişin trajik boyutunu da vurgular. "Sürdüğüm tarlada gördüğüm ezilmiş devedikeni, işte bu ölümü anımsattı bana." (Tolstoy, 2013, s. 160). Devedikeni metaforu, yalnızca *Hacı Murat*'ın kişisel mücadelesini değil, Kaf-

kasya'nın kolektif direnişinin kırılğanlığını da sembolize eder. Tolstoy'un bu yaklaşımı, "öteki"yi insanileştirerek Rus okurun empati kurmasını sağlar ve imparatorluk politikalarının etik sorgulanmasını zorunlu kılar. Tolstoy'un *Hacı Murat* romanında devedikeni metaforu, kitabın başında ve sonunda kullanılır (Çiftçi, 2018, s. 34). Bu metafor, Kafkasya'daki direnişin kırılğan ve dirençli yapısını simgeler. Devedikeni, zorlu koşullara rağmen ayakta kalabilen, kolayca yok olmayan ancak aynı zamanda hassas ve kırılğan bir bitkidir. Tolstoy, bu imgeyle Kafkas halklarının zorlu doğa ve baskılar karşısındaki dayanıklılığını ve direnişlerini vurgular. Örneğin, romanda şöyle bir betimleme bulunur: "Yenilmiş, ezilmiş ama hâlâ dimdik ayakta duran devedikeni gibi, onlar da zorluklara rağmen varlıklarını sürdürüyordu." (Tolstoy, 2014, s. 232). Bu ifade, Kafkasya'nın sert doğasına ve üzerindeki baskılara rağmen halkın direncini simgeler. Devedikeninin yumuşak ve kırılğan yapısına rağmen dayanıklı oluşu hem Kafkasların kırılğanlığını hem de sarsılmaz dirençlerini eş zamanlı olarak vurgular. Eser, edebî bir başyapıt olmanın ötesinde, anti-emperyalist bir manifesto niteliği taşır.

Tolstoy'un *Hacı Murat* romanında, Rus askeri şiddeti köy yakımları, sivillere yönelik zorlamalar ve kültürel asimilasyon politikalarıyla açıkça eleştirilir. *Hacı Murat*'ın Ruslara sığınmasına maruz kaldığı dışlanmayı bu eleştirinin somut bir göstergesi olarak sunulur. İmparatorluğun medenileştirme iddiası ikiyüzlü bir retorik olarak ortaya konur ve Rus komutanlarının Kafkasya'ya yönelik üstenci tutumu, emperyalist sistemin ahlaki meşruiyetini sorgulayan bir eleştiri düzlemi yaratır (Hokanson, 2008, s. 170-172).

Romanın dikkate değer bir diğer yönü, Tolstoy'un Müslüman bir karakteri merkeze alarak, dinsel ve etnik ötekileştirmenin ötesinde evrensel bir insanlık dramı sunmasıdır. *Hacı Murat*, iki kültür arasında sıkışmış, aidiyet ve yabancılık duygularını aynı anda yaşayan bir figür olarak yalnızca bireysel bir trajedinin değil, aynı zamanda emperyalist sistemin iki tarafı da öğüten yapısının bir göstergesi hâline gelir. Tolstoy, *Hacı Murat*'ın ölümüyle birlikte, zafer ve yenilgi kavramlarının anlamsızlığını, savaşın ve iktidar mücadelesinin insan üzerindeki yıkıcı etkilerini evrensel bir düzlemde sorgular (Khodarkovsky, 2011, s. 185-187; Knapp, 2016, s. 183-185). Bu bağlamda, *Hacı Murat* ne tam bir kahraman ne de kurban olarak sunulur; Tolstoy onu, insanlığın evrensel çelişkilerini ve iktidar sistemlerinin yıkıcılığını simgeleyen trajik bir anti-kahraman olarak kurgular. Layton'un da belirttiği gibi Tolstoy'un bu yaklaşımı, Rus emperyalizmini eleştirirken, insanın özgürlük ve onur mücadelesini evrenselleştirir (Layton, 1994, s. 215-217).

Hacı Murat, Rus emperyalizminin eleştirisini etik ve insancıl bir bakış açısıyla birleştirir; iktidarın yozlaştırıcı doğasına ve savaşın anlamsızlığına dair güçlü bir edebî sorgulama sunar. Tolstoy, bu eserinde hem Rusların hem de Kafkas direnişçilerinin ortak insani zaafalarını ve trajedilerini görünür kılarak, emperyalist anlatının ikili karşıtlıklarını aşan, çok katmanlı ve evrensel bir insanlık panoraması çizer. 19. yüzyıl Rus edebiyatında sömürgeci dilin en çarpıcı tezahürlerinden biri, Kafkasya'nın ve bölge halklarının geri, vahşi ya da çocuk olarak temsil edilmesidir. Bu tür temsiller, yalnızca bireysel önyargıların ürünü olmaktan ziyade, Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı ve medenileştirici misyonunun edebî düzlemde meşrulaştırılmasına hizmet eden ideolojik bir stratejiye işaret eder (Helle, 2003, s. 65-68). Edebî metinlerde Kafkas halkları, çoğunlukla tarihsel ilerlemeden yoksun, uygarlığın dışında ve gelişmemiş topluluklar olarak sunulur; onların yaşam biçimleri, gelenekleri ve toplumsal yapıları, Rus öznesinin ilericiliği ve kültürel üstünlüğüyle binliçli bir karşıtlık içinde kurgulanır. Örneğin, Puşkin'in *Kafkas Esiri* eserinde, dağlılar basit yaşamları, gelenekleri ve cesaretleriyle anlatılır, fakat bu tasvirler onları medeniyetten uzak ve geri

kalmış gösterir. Böylece Rus kahramanın kültürel ve askeri üstünlüğü vurgulanır ve Kafkasyalılar genellikle “asil vahşi” ya da “medenileştirilmesi gereken” pasif kişiler olarak sunulur. Kafkas halklarının direnişi bireysel trajediye indirgenirken, Rus askeri şiddeti düzen ve akıl söylemiyle meşrulaştırılır. Bahsedilen bu temsiller, Kafkasya’yı tarihsel ilerlemenin dışında kalmış bir coğrafya olarak resmeder (Topçu, 2016, s. 45-47). Ayrıca, Rus edebiyatında Kafkasya’nın egzotik ve tehlikeli bir diyar olarak sunulması, Batılı oryantalist söylemlerle paralellik taşır. Puşkin ve Lermontov’un eserlerinde Kafkasyalılar, medeniyet tarafından ehlileştirilmesi gereken bir topluluk olarak tasvir edilir. Söz konusu bu yaklaşım, Rusya’nın medenileştirme misyonunu askeri fetihle birleştiren ideolojik bir araçtır (Scotto, 2007, s. 250-252). Lermontov, Kafkasya’yı özgürlük arzusu ve direnişin sembolü olarak yüceltirken, aynı zamanda bölgeyi Rus imparatorluğunun fetih politikalarına karşı çıkan bir alan olarak tasvir eder. Örneğin, *Hacı Abrek* şiirinde Kafkasyalılar, cesur savaşçılar olarak idealize edilir ve onlar Rusya’nın medenileştirmesi gereken “öteki” kimlikte sunulur. Böylece Lermontov, Kafkasya’yı özgürlük simgesi ve özellikle de sömürgeci hegemonya mücadelesinin sahnesi olarak işler. Kafkasya’nın barbar ya da ilkel olarak sunulması imparatorluğun bölgedeki varlığını yalnızca kaçınılmaz değil, aynı zamanda ahlaki ve tarihsel bir zorunluluk olarak resmeder. Yerel halkların direnişi ise çoğunlukla irrasyonel bir inat, çocukça bir sadakat ya da duygusal bir tepkisellik olarak betimlenir; buna karşılık Rus kahraman, düzenin, aklın ve uygarlığın temsilcisi olarak yüceltilir (Gould, 2014, s. 80). Böylece Rus kimliği, “öteki”nin eksikliği ve geriliği üzerinden inşa edilir; ulusal aidiyet ve kültürel üstünlük anlatısı edebî metinlerde sürekli yeniden üretilir.

Sömürgeci söylemin bir diğer belirgin boyutu, yerel halkların iradesinin ve sesinin bastırılmasıdır. Kafkasyalı karakterler çoğunlukla sessiz, edilgen ya da stereo tipleştirilmiş figürler olarak kalır; onların tarihsel deneyimleri ve toplumsal gerçeklikleri, Rus kahramanın içsel yolculuğunun arka planı olarak işlevselleştirilir. Tolstoy’un *Hacı Murat*’ı gibi bazı metinlerde, Kafkas karakterlerin insani yönleri ve trajedileri öne çıkarılsa da bu anlatılar daha çoğunlukla Rus bakış açısının sınırları içinde şekillenir. Puşkin ve Tolstoy gibi yazarların eserlerinde “biz ve onlar” ikiliği, Rus kimliğinin “öteki” üzerinden inşasında temel bir yapıtaşı olarak işlev görürken, Kafkasya’nın askeri fetih ve sömürgecilik bağlamında sunulması, medenileştirme iddiasının edebî düzlemde yeniden üretilmesine zemin hazırlar (Bullough, 2010, s. 282-285). Söz konusu bu metinlerde Kafkas halklarının geri, vahşi ya da çocuk olarak temsili, Rusya’nın yayılmacı misyonunu meşrulaştıran sömürgeci bir dilin inşasına hizmet eder; yerel irade ve tarihsel gerçeklik ise, çoğunlukla Rus öznesinin içsel yolculuğunun gölgesinde silikleşir.

Tolstoy’un *Hacı Murat*’ı gibi eleştirel metinler, emperyalist anlatının sınırlarını ve içsel çelişkilerini görünür kılarak hem Rus askeri şiddetini hem de direnişin insani boyutunu çok katmanlı bir bakışla işler. Eserde Rus askeri, şiddetinin yıkıcı etkileri ve emperyalist söylemin çelişkileri açıkça ortaya konur. *Hacı Murat*’ın Ruslara sığınması sadece kişisel bir kurtuluş olmayıp, aynı zamanda liderlik mücadelesi ve baskılar arasında kalan trajik bir direnişi gösterir. Roman, *Hacı Murat*’ın her iki tarafın da güvenini kaybetmesini ve ailesini koruma mücadelesini anlatarak Kafkas direnişinin kırılğanlıklarını ve iç çatışmalarını vurgular. Bu durum, Rus askeri şiddetinin sertliğini ve imparatorluk politikalarının etik sorunlarını sorgulamak için bir örnek oluşturur.

Egzotizm ve Emperyalist Söylemin Kesişimi

Egzotizm ve emperyalist söylem, 19. yüzyıl edebiyatında ve kültürel söyleminde, özellikle Kafkasya gibi sınır coğrafyalarında birbirini besleyen ve çoğu zaman ayrılmaz biçimde iç içe ge-

çen iki temel anlatı olarak karşımıza çıkar. Egzotizm, “öteki”nin farklılığını, bilinmezliğini ve çekiçliliğini estetik bir biçimde yüceltirken, bu yüceltme çoğunlukla emperyalist söylemin ideolojik zeminini hazırlar. Çünkü egzotik olan, yalnızca hayranlık uyandıran bir öteki olarak değil, aynı zamanda medeniyetin müdahalesine ve dönüştürücü gücüne açık bir alan olarak kurgulanır. Böylece egzotikleştirilerek sunulan farklılık, tahakkümün ve dönüştürmenin gerekçesi hâline gelir. Bahsi geçen bu iki anlatı biçimi, edebî metinlerde “biz” ile “onlar” arasındaki sınırları keskinleştirir. Egzotikleştirilen coğrafya ve halklar, bir yandan doğallık, saflık ve özgürlükle özdeşleştirilirken, öte yandan geri kalmışlık, irrasyonellik ve çocukluk gibi indirgemeci niteliklerle damgalanır. Bu çifte bakış, “öteki”nin hem romantik bir arzu nesnesi olarak yüceltilmesine hem de medenileştirilmesi gereken bir sorun olarak konumlandırılmasına olanak tanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, egzotizmin estetik cazibesi ile emperyalist tahakkümün hiyerarşik mantığı aynı söylemsel zeminde buluşur; farklılık büyülenerek ve denetim altına alınarak temsil edilir. Kafkasya’nın Rus edebiyatındaki temsillerinde bu kesişimin izleri açıkça görülür. Yerel halklar ve coğrafya, çoğunlukla homojenleştirilmiş, indirgenmiş ve stereo tiplleştirilmiş figürler olarak sunulur; onların özgün tarihsel ve toplumsal deneyimleri, Rus öznesinin kimlik arayışının ve imparatorluk tahayyülünün gölgesinde silikleşir. Bahsedilen bu temsillerde Homi Bhabha’nın “stereotip” kavramıyla örtüşen bir ikilik göze çarpar: Kafkasyalılar, romantik “asil vahşiler” ve bununla birlikte kontrol edilmesi gereken tehditler olarak resmedilir (Bhabha, 1994, s. 95-96).

Homi Bhabha’nın stereotip kavramı, sömürgeciliğin “öteki”yi hem romantik ve idealize edilmiş hem de tehlikeli ve kontrol edilmesi gereken bir figür olarak sunan, bu ikili yapının sömürgeci iktidarın kendini meşrulaştırma ve yeniden üretme mekanizması olarak işleyen karmaşık ve kaygılı bir kültürel temsil biçimi olduğunu ifade eder. Egzotizm ile emperyalist söylemin bu simbiyotik ilişkisi, yalnızca geçmişin edebî ve kültürel üretiminde değil, günümüzün kimlik, aidiyet ve güç ilişkilerinde de etkisini sürdüren bir anlatı biçimi olarak varlığını korur. David Schimmelpenninck van der Oye, Rus oryantalizminin Batılı modellerden esinlenerek kendi emperyal kimliğini inşa ettiğini vurgular. Schimmelpenninck, Rus oryantalizmi, emperyal kimliğini, Rusya’nın Doğu ile Batı arasında eşsiz bir “arada kalmışlık hali”ni tarihsel ve kültürel bağlamda akademik çalışmalarla pekiştirerek inşa eder; bu sayede, Doğu’yu “öteki” olarak tanımlayıp, ayrıca kendi iktidar anlayışını güçlendiren stratejik ve meşrulaştırıcı bir alan olarak da Doğu’yu kurgular (Schimmelpenninck, 2010, s. 8-10). Dahası, bu inşa, Rusya’nın hem Batı hem Doğu ile olan karmaşık ilişkilerini ve kimlik çatışmalarını yansıtarak emperyal ideolojinin tarihsel süreçlerde sürekliliğini sağlar ve kültürel-politik egemenlik temellerini oluşturur. Günümüzde bu tür metinler, postkolonyal eleştirinin odağına yerleşmiş; kültürel temsillerin nasıl politik sonuçlar doğurduğu, egemenlik ilişkilerini nasıl yeniden ürettiği yönünden sorgulanmaktadır (Mbembe, 2001, s. 176-178). Edward Said’in postkolonyal eleştiri yaklaşımlarında da vurgulandığı gibi oryantalizm ve benzeri söylemler, Batı’nın Doğu’yu “öteki” olarak inşa etme, egzotize etme ve böylece ideolojik bir tahakküm kurma sürecinin temel araçlarıdır (Said, 1978, s. 29-30). Said, bu sürecin yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda günümüzün kültürel ve politik alanlarında da aynı işlevi sürdürdüğünü belirtir. Yani egzotizm ve ötekileştirme, emperyalist söylemin ikili doğasını oluşturur; Doğu hayranlık duyulan ve kontrol altına alınan “öteki”dir (Said, 1978, s. 63). Postkolonyal eleştiri, bu yapıları açığa çıkararak bu temsillerin sadece geçmişin kalıntıları olmadığını, aynı zamanda günümüzün kimlik, aidiyet ve güç mücadelelerine derin biçimde nüfuz eden dinamikler olduğunu gösterir. Bu bağlamda, Said’in teorisi, söz konusu anlatıların eleştirel analizinde vazgeçilmez bir çerçeve sağlar. Bu bilgiler ışığında incelendiğinde, egzotizm ile emperyalist söylemin kesişimi,

farklılığın hem estetik bir hayranlıkla yüceltilip hem de tahakküm altına alınarak temsil edilmesi-ne yol açar. Bu anlatıların eleştirel çözümlemesi, yalnızca tarihsel bir perspektif sunmakla kalmaz, diğer yandan günümüzün kültürel ve politik tartışmalarına da derinlikli bir bakış açısı kazandırır.

Puşkin ve Lermontov'un Kafkasya'yı konu alan eserlerinde, romantik egzotizm ile sömürgeci tahakküm, birbirini tamamlayan ve çoğu zaman ayrıştırılmaz biçimde iç içe geçmiş iki temel anlatı stratejisi olarak belirginleşir. Bu metinlerde Kafkasya, bir yandan doğanın büyüleyici güzelliği, özgürlük tutkusu ve "asil vahşi"nin saflığıyla idealize edilirken, öte yandan Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı ve medenileştirici misyonunun edebî düzlemde meşrulaştırıldığı bir coğrafya olarak temsil edilir. Puşkin'in metinlerinde Kafkasya, bu çerçevede değerlendirildiğinde hem hayranlık duyulan hem de fethedilmesi gereken bir "öteki" olarak sunulur; epiloglarda ise bölgenin Rus egemenliğine boyun eğmesi kaçınılmaz bir tarihsel zorunluluk olarak resmedilir.

Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı*'nda ise bu ikili yapı, daha da belirginleşir. *Peçorin* karakteri, Kafkasya'da hem bireysel özgürlük arayışının hem de Çarlık Rusyası'nın sömürgeci politikalarının bir temsilcisi olarak konumlanır. Kafkasya, *Peçorin* için romantik bir kaçış alanı olduğu kadar, devletin tahakkümünün ve askeri varlığının da bir sahnesidir. Bu hayranlık, yerel doğanın ve halkın egzotik, büyüleyici yönlerinin şairane betimlemeleriyle dile getirilir. *Peçorin*'in Çerkez kızı *Bella* ile olan ilişkisi ve Taman'da yaşadığı olaylar aracılığıyla, Kafkas coğrafyasının özgürlük ve vahşilik imgeleri iç içe sunulur (Bitokova, 2023, s. 196-197). Bu bağlamda Lermontov, Kafkasya'yı mistik bir kaçış alanı olarak idealize eder ve ayrıca Rus imparatorluğunun yayılmacı politikalarına karşı içinde çatışmalar barındıran bir mekân olarak kurgular. Romantik egzotizm, emperyalist söylemin estetik boyutunu oluştururken, sömürgeci tahakküm ise Rus kimliğinin ve imparatorluk tahayyülünün ideolojik temelini pekiştirir.

Kafkas Esiri motifi, 19. yüzyıl Rus edebiyatında özgürlük ve boyun eğdirme temalarının iç içe geçtiği, çok katmanlı bir anlatı aracı olarak öne çıkar. Bahsedilen bu motif, bir yandan Kafkasya'nın doğasının ve yerel halklarının özgürlük tutkusu, asi ruhu ve doğal saflığı üzerinden romantik bir idealizmi beslerken; diğer yandan, Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı politikalarının ve medenileştirme söyleminin edebî düzlemde meşrulaştırılmasına hizmet eder (Bagration-Muhraneli, 2014, s. 84). Motifin özgürlük boyutunda, Kafkasya coğrafyası ve halkları, Rus kahramanın kendi toplumunun yapaylığından ve kısıtlayıcı normlarından uzaklaşarak içsel bir dönüşüm ve arınma yaşadığı bir alan olarak kurgulanır. Puşkin'in Kafkasya'yı özgürlük ve cesaretin simgesi olarak yüceltmesi, bölge halklarının onurlu ve bağımsız doğasını vurgularken, ayrıca Rus toplumunun Kafkasya'ya yönelik karmaşık tutumunu yansıtır (Gapurov, Bugaev vd. 2023 s. 3-5). *Kafkas Esiri* şiirinde, Kafkasya özgürlük ve cesaretin simgesi olarak yüceltilir; Kafkas halklarının onurlu, bağımsız ve kahramanca doğası hayranlıkla betimlenir. Ancak bu yücelti, Rus toplumunun Kafkasya'ya yönelik hayranlık ve dahası zorlama içeren karmaşık tutumunu da yansıtır. Kafkasya'da geçirilen zaman, kahramana yeni bir benlik ve özgürlüğün imkânını sunar. Ancak aynı motif, emperyalist tahakkümün ve kültürel üstünlük iddiasının da taşıyıcısıdır. Esaretin nihai aşamasında ya Rus kahramanın kaçışı ya da Kafkasya'nın boyun eğdirilmesiyle sonuçlanan anlatı, imparatorluğun zaferini ve Rus kimliğinin üstünlüğünü edebî bir düzlemde pekiştirir (Tumanyan, 2018, s. 25-27). Böylece *Kafkas Esiri* motifi hem özgürlüğün hem de boyun eğdirmenin hem hayranlığın hem de tahakkümün bir arada temsil edildiği, çok katmanlı bir sembol olarak Rus edebiyatındaki yerini alır. Bu çift yönlü yapı, Kafkasya'nın Rus edebiyatında hem arzu edilen bir özgürlük mekânı hem de fethedilmesi gereken bir "öteki" olarak konumlandırılmasını mümkün kılar; böylece

Kafkas Esiri motifi, kimlik, tahakküm ve özgürlük kavramlarının edebî ve ideolojik düzlemde tartışıldığı edebî bir anlatı alanı oluşturur.

Kafkasya, bir yandan bireysel kahramanların içsel dönüşüm ve özgürleşme arzularının mekânı olurken, öte yandan imparatorluğun düzen ve medeniyet iddiasının sınıandığı, sürekli bir mücadele ve çatışma alanı olarak işlev görür (Hirsch, 2005, s. 112-114). Rus edebiyatında, Kafkasya hem çekici hem de tehlikeli bir yer olarak anlatılır; bu anlatım Rus kimliğinin sınırlarını ve üstünlük duygusunu “öteki” ile kurulan zıtlık üzerinden sürekli tekrar eder. Çelişkili bu temsiller, yalnızca dönemin kültürel ve siyasi dinamiklerini değil, aynı zamanda kimlik inşasının edebî ve ideolojik boyutlarını da derinlemesine anlamak için vazgeçilmez bir çözümleme zemini sunar.

Sonuç

19. yüzyıl Rus klasiklerinde Kafkasya, egzotizmin büyüleyici estetiği ile emperyalist söylemin tahakkümcü mantığının iç içe geçtiği, çok katmanlı ve dinamik bir edebî-ideolojik uzam olarak şekillenmiştir. Bu dönemin önde gelen yazarlarının eserlerinde Kafkasya, yalnızca uzak ve gizemli bir coğrafya olarak kalmayıp, Rus kimliğinin sınıandığı, yeniden kurulduğu ve meşrulaştırıldığı bir temas ve gerilim alanı olarak da öne çıkar. Egzotikleştirici bakış, Kafkasya’yı özgürlük, doğallık ve arı saflıkla yüceltirken; emperyalist söylem, aynı coğrafyayı fethedilmesi, dönüştürülmesi ve medenileştirilmesi gereken bir “öteki” olarak kurgular. Bu çerçevede incelendiğinde, Kafkasya, Rus edebiyatında hem arzu edilen hem de tehditkâr bir sınır mekânına dönüşür; kimlik, güç, arzu ve korkunun iç içe geçtiği, çok boyutlu ve çelişkili bir anlatı evreni ortaya çıkar. Böylece Kafkasya imgesi, tarihsel gerçekliklerle edebî tahayyülün kesiştiği, çatışma ve uzlaşma dinamiklerinin yoğunlaştığı, kritik ve sürekli dönüşen bir entelektüel alan olarak varlığını sürdürür.

Kafkasya’nın 19. yüzyıl Rus edebiyatında şekillenen temsili, günümüzde de Rusya’nın bölgeye yönelik politikalarında güçlü bir kültürel ve ideolojik arka plan olarak varlığını sürdürmektedir. Dil, eğitim ve kültür alanlarında uygulanan politikalar, 19. yüzyılda Rus edebiyatında inşa edilen Kafkasya temsiline dayanarak, günümüzde de “medenileştirme” söyleminin somut yansımalarını ortaya koymaktadır. Özellikle Ruslaştırma politikalarının dil ve eğitim alanındaki pratikleri, bölgedeki kimlik oluşum süreçlerini doğrudan etkilemekte ve yerel halkların kültürel direnişini tetiklemektedir. Anadil eğitimine ilişkin yasalar ve uygulamalardaki kısıtlamalar, bölge toplumlarında kimlik kaybı korkusunu artırmakta, bu durum çeşitli toplumsal tepki ve protestolarla gündeme gelmektedir. Bölgede yürütülen kültürel asimilasyon stratejileri, sadece siyasi ve güvenlik bağlamında değil, aynı zamanda ideolojik bir zeminde de Rusya’nın Kafkasya’yı tarihsel miras ve stratejik sınır olarak konumlandırmasının kilit unsurlarındandır. 19. yüzyıl Rus edebiyatındaki Kafkas “öteki” imgesi, bu kapsamda kültürel ve politik düzeyde güçlü bir referans noktası oluşturmakta, bölgeye yönelik kimlik ve güç mücadelelerinin biçimlenmesinde etki alanını korumaktadır. Bu bağlamda güncel dil, eğitim ve kültür politikalarının analiz edilmesi, Rusya’nın Kafkasya’ya dair yaklaşımını anlamakta kritik veri olarak işlev görmektedir. Akademik çalışmalar ve veri analizleri, bu politikaların bölge halklarının kimlik ve aidiyet algısı üzerindeki etkisini ortaya koyarken, diğer taraftan Rusya’nın bölgesel stratejilerinin kültürel sınırlarını ve meşrulaştırma yöntemlerini de gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, tarihsel temellere dayanan Kafkasya anlatısı, modern siyaset ve kimlik inşasında dinamik ve çok katmanlı bir rol oynamaya devam etmektedir.

Kafkasya’nın edebî temsillerinin postkolonyal ve karşılaştırmalı yöntemlerle yeniden değerlendirilmesi, bölgenin edebiyatındaki çok katmanlı kimlik inşasının yanı sıra, Rusya’nın emperyal

geçmişinin kültürel izdüşümlerini daha kapsamlı ve eleştirel bir biçimde anlamak için elzemdir. Bu yaklaşım, geleneksel olarak Rus merkezli ve emperyal söylemle sınırlandırılmış bakış açılarını aşarak, Kafkasya'nın egzotik, durağan ve “öteki” olarak konumlandırılmasının ötesinde, bölge halklarının kendi sesleriyle direnç, yeniden üretim ve kimlik mücadelesini analiz etmeyi mümkün kılar. Postkolonyal perspektif, tarihsel emperyal hegemonya ilişkilerini; temsil, iktidar ve kimlik yapıları bağlamında sorgularken, Kafkasya edebiyatındaki sömürgeci mirasın etkilerini deşifre eder ve daha çoğulcu, dinamik bir okuma zemini sunar. Böylece hem bölgesel hem de imparatorluk ölçeğinde kimlik ve kültür meselelerinin karmaşıklığı, edebî metinler aracılığıyla çok yönlü olarak ortaya konabilir. Bu yeniden değerlendirme, Kafkasya temsillerinin sosyal, politik ve kültürel bağlamlarını derinleştirerek, alan çalışmalarına yeni ufuklar kazandırır. Söz konusu bu postkolonyal yaklaşımlar, bu temsilleri yalnızca tahakküm ve kimlik politikaları bağlamında incelemekle kalmaz, üstelik bölge halklarının kendi anlatı pratikleri, direniş stratejileri ve kolektif hafızaları üzerinden de sorgulama imkânı sunar. Bu tür bir yaklaşım, Kafkasya'nın edebiyattaki temsillerini Rusya'nın merkez-periferi ilişkisiyle sınırlı bir düzlemde çıkarıp; bölgeyi çoklu kimliklerin, karşılıklı etkileşimlerin ve kültürel müzakerelerin sahnesi olarak yeniden düşünmeye olanak tanır. Karşılaştırmalı edebiyat yöntemleri, Kafkasya'nın yalnızca Rusya ile değil, ayrıca Osmanlı, İran ve Batı Avrupa gibi farklı imparatorluklarla ve sınır coğrafyalarıyla olan edebî ilişkilerini, ortaklık ve ayrışma noktalarını ayrıntılı biçimde ortaya koyabilir. Bu tür bir okuma, Kafkasya'nın edebî temsillerini tek boyutlu bir tahakküm veya egzotizm anlatısından çıkarıp, çoğulcu, eleştirel ve diyalojik bir tartışma zemini yaratır. Ayrıca postkolonyal ve karşılaştırmalı perspektifler, yalnızca Rus klasiklerinin yeniden okunmasını değil, aynı zamanda bölgeye ait yerel yazarların, çağdaş edebiyatın ve sözlü kültürün de küresel edebî tartışmalar ışığında değerlendirilmesini mümkün kılar. Böylece Kafkasya, edebiyat ve tarih sahnesinde yalnızca bir “öteki” olarak değil, kendi sesine, tarihine ve çoklu kimliğine sahip aktif bir özne olarak yeniden konumlandırılabilir. Söz konusu bu yaklaşım, hem Rusya'nın kültürel ve siyasi tahayyülündeki yerleşik kodları sorgulamak, hem de Kafkasya'nın edebiyattaki temsillerini daha adil, kapsayıcı ve eleştirel bir bakışla değerlendirmek için verimli bir zemin sunacaktır.

Puşkin, Lermontov ve Tolstoy'un metinlerinde Kafkasya, Rus edebiyatında derin bir içsel arayışla karmaşık güç ilişkilerinin simgesi olarak etkili, çok boyutlu ve dönüştürücü bir imge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu temsili daha iyi anlamak amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında, ilgili metinlerin içerik analizi titizlikle yapılmış ve Kafkasya'nın sosyal ve siyasal bağlamları ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Puşkin'in *Kafkas Esiri* ve Tolstoy'un *Hacı Murat* eserlerinde Kafkasya'nın Rus edebiyatında “öteki” imgesi bağlamında işlevsel bir şekilde konumlandırıldığını ve bu temsilin emperyal güç ilişkilerinin meşrulaştırılmasında kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu edebî temsillerin günümüz Rusya'sının Kafkasya politikasına yansımalarını irdelemek için dil, eğitim ve kültür alanlarındaki politika ve uygulamalar da kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler göstermektedir ki, bu politikalar bölgedeki kimlik oluşum süreçleri üzerinde belirleyici etkiye sahip olup, Rusya'nın asimilasyon stratejilerinin önemli bir boyutunu teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, 19. yüzyılda ortaya konan Kafkasya imgesi, sadece tarihsel bir olgu olmanın ötesinde, günümüzde hâlâ siyasi ve kültürel stratejilerin anlaşılması ve çözümlemesinde temel teşkil eden kritik bir referans noktasıdır. Kafkasya imgesinin edebiyattaki bu çok katmanlı yapısı, dönemin sosyal, politik ve kültürel dinamikleriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Bu bağlamda, Kafkasya'nın romantik bir özgürlük mekânı ve diğer yandan bir çatışma alanı olarak kodlanması,

Rus edebiyatının geniş coğrafi ve kültürel çevresine yaklaşımını ve imge dünyasını şekillendiren temel unsurlardan biridir. Egzotik bakış, bölgenin doğasını ve halklarını yüceltirken; emperyalist anlatı, bu yüceltmeyi medenileştirme ve düzen sağlama iddialarıyla araçsallaştırmaktadır. Böylelikle Kafkasya, arzu edilen ve tehdit olarak algılanan bir “öteki”ye dönüşerek, Rusya’nın kültürel üstünlük iddiasını besleyen bir simge haline gelmektedir. Bu temsiller, yalnızca edebî bir estetiği değil, aynı zamanda derin ideolojik ve toplumsal gerilimleri de yansıtmaktadır. Kafkasya’nın edebî portresi, Rus kimliğinin sınırlarını belirlerken, tahakküm ve karşıtlığın meşruiyetini üretmekte; bireysel ve kolektif çelişkileri, kimlik krizlerini ve tarihsel travmaları görünür kılmaktadır. Günümüzde de bu edebî miras, Rusya’nın Kafkasya’ya yönelik politikalarında kültürel bir referans noktası olarak varlığını sürdürmekte ve edebiyatın iktidar ile kimlik inşasındaki dönüştürücü ve çoğu zaman çelişkili rolünü hatırlatmaktadır. Kafkasya’nın Rus klasiklerindeki temsili, egzotizm ile emperyalizmin iç içe geçtiği anlatı evreninde, sanat ile siyasetin, arzu ile tahakkümün nasıl birbirini beslediğini gösteren çarpıcı bir örnek olarak güncelliğini korumaktadır. Kafkasya’nın bu çok katmanlı temsili, sadece tarihsel birikimin ve edebî tahayyülün değil, aynı zamanda günümüzün kültürel ve siyasal çatışmalarının dönüştürücü dinamiklerini kavramak için vazgeçilmez bir anahtar olmaya devam etmektedir.

Extended Abstract

In 19th-century Russian literature, the Caucasus emerges as a central and complex symbol, far more than a mere geographical boundary or exotic setting. It plays a crucial role in shaping Russian identity, cultural imagination, and imperial ideology. In the works of major authors such as Pushkin, Lermontov, and Tolstoy, the Caucasus is simultaneously idealized as a space of romantic escape and freedom, and constructed as an “Other” and object of conquest that legitimizes Russian imperial expansion. Drawing on Edward Said’s theory of Orientalism and postcolonial criticism, this article examines how the Caucasus is both othered and exoticized in Russian literature, and how these representations are intertwined with imperialist narratives.

In Russian literature, the Caucasus is often shown as a border region where ideas about identity and power are redefined. In Pushkin’s *A Captive of the Caucasus*, the area is described as a wild and beautiful place that helps the main character find freedom. At the same time, it is seen as a land that Russia wants to control and “civilize.” The mountains and warrior people make the Caucasus seem both attractive and a target for conquest. Pushkin’s writing admires the region, but also shows a belief in Russia’s right to dominate it.

In Lermontov’s *A Hero of Our Time*, the Caucasus is where Pechorin searches for meaning. At first, the land and its people are seen as positive alternatives to Russian society, but this view turns out to be shallow as the story reveals more conflict and misunderstanding. The Caucasus becomes both a symbol of freedom and a place to be conquered. Pechorin hopes for personal freedom but faces the reality of difficult Russian-Caucasian relations. Lermontov’s story goes beyond romantic ideas and shows the region’s real cultural and political challenges, as well as feelings of alienation and violence.

In Tolstoy’s *Hadji Murat*, romantic views are replaced by a realistic and critical look at the Russian conquest, military violence, and local resistance. Tolstoy shows both the harm caused by the Russian army and the suffering of local people, making it clear that the Caucasus is not just an exotic place, but also a site of conflict and resistance. *Hadji Murat* is shown as a complex chara-

cter, neither just a hero nor only a victim, and his struggle reflects the moral problems of colonialism. Tolstoy’s story shifts from romanticizing the region to criticizing colonialism and violence.

These authors share a common theme: the Caucasus in Russian literature isn’t just a decorative backdrop but a key tool for shaping Russia’s identity, cultural pride, and imperial ambitions. While the region’s landscapes and people are romanticized as pure and free—contrasting with Russia’s moral decay—they are also labeled “barbaric” to justify conquest. This duality turns the Caucasus into a symbol of both admiration and domination.

The Caucasus isn’t just a setting for characters’ personal journeys; it redefines what it means to be Russian and what is seen as “foreign.” It is portrayed as a place for Russians to escape societal corruption, yet it’s also weaponized as an “uncivilized” territory that must be controlled. Pushkin and Lermontov, for example, glorify the Caucasus as a natural paradise while framing it as a target for Russia’s “civilizing” missions. This contradiction highlights how Russian literature used the region to balance ideals of freedom with the brutal realities of empire-building.

Edward Said’s theory of Orientalism and contemporary postcolonial critical approaches provide a crucial theoretical framework for analyzing these representations. Orientalist discourse exoticizes the Caucasus while simultaneously othering it and presenting it as a space to be conquered. Postcolonial criticism, on the other hand, demonstrates that these representations are not merely relics of the past but continue to influence the policies and cultural discourses of contemporary Russia toward the Caucasus and surrounding regions. The literary representation of the Caucasus is thus evaluated not only as a reflection of the past but also as a living element that shapes the political and cultural dynamics of the present.

In conclusion, this article explores how 19th-century Russian literature portrays the Caucasus both as a romantic escape and a target of imperial conquest. In works by Pushkin, Lermontov, and Tolstoy, the region is idealized as a natural paradise contrasting with Russian society’s artificiality, while also being framed as a “backward” area needing “civilization.” These dual representations helped shape Russian identity, cultural pride, and imperial ambitions. The study highlights how this literary legacy still affects Russia’s policies and cultural narratives toward the Caucasus today. The Caucasus in literature is not just an aesthetic theme—it is a symbol at the heart of political and ideological debates, key to understanding Russia’s views on identity, power, and cultural dominance, both historically and in the present.

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained from literature review/published sources.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / **Use of Artificial Intelligence:** No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Kaynakça

- Aliyeva, T. (2022). Rus edebiyatında Kafkas esiri konusunun tarihsel tipolojisi üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2022 (29)Ağustos, 987–1003. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164908>
- Aykut, A. (2018). Tolstoy'un *Hacı Murat* romanında insan ve mekân ilişkisi. *İctimaiyat*, 2(2), 157–166.
- Bacık, G. (1999). Son emperyalizm denemesi üzerine düşünceler: Orta Asya'da Rus yayımlıclığı. *Bilig*, (10), 15–32.
- Bagratiya-Muhranli, I. L. (2014). Kavkaz kak utopiya russkoy klassicheskoy literatury. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, 9(150), 83–89.
- Bitokova, M. V. (2023). Elementy poetiki postmodernizma v romane M. Yu. Lermontova "Geroi nashego vremeni". *Elektronni jurnal Kavkazologiya*, (2), 187–198. <https://doi.org/10.31143/2542-212X-2023-2-187-198>
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. London: Routledge.
- Bliev, M. M. (2011). *Kavkazskaya voyna: Voyna i politika (1817–1864)*. Moskva: ROSSPEN.
- Bullough, O. (2010). *Let our fame be great: Journeys among the defiant people of the Caucasus*. Penguin.
- Çernous, V. V. (1999). "Rossiya i narodu Severnogo Kavkaza: Problemi kulturno-tsivilizatsionnogo dialoga." *Nauçnaya Mysl*, (3), 68–74.
- Çiftçi, F. (2018). Tolstoy'un *Hacı Murat* romanında insan ve mekân ilişkisi. *İctimaiyat*, 2(2), 30–39. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.464123>
- Tumanyan, E. R. (2018). *Kavkaz v literature 19 veka* [Doktora tezi, Nsportal.ru]. <https://nsportal.ru/vuz/filologicheskie-nauki/library/2018/03/01/dissertatsiya-na-temu-kavkaz-v-literature-19-veka>
- Fanger, D. (2005). *The creation of the classic Russian novel: The impact of romanticism*. Princeton University Press.
- Galieva, M. A. (2015). Liki Kavkaza v russkoy literature XIX – nachala XX vv.: topos i topika: k postanovke voprosa. *Nauchnyy dialog*, 9(45), 113–124.
- Gapurov Sh. A., Bugaev, A. M., & Magamadov, S. S. (2023). The peoples of the North Caucasus in the works of Russian writers of the first half of the 19th century. *SHS Web of Conferences*, 153, Article 00099. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202315300099>
- Gould, R. R. (2014). *Writers and rebels: The literatures of insurgency in the Caucasus*. Yale University Press.
- Helle, L. J. (2003). On the Caucasus as the Oriental Other in Russian nineteenth-century literature. *Slavica Lundensia*, 22, 65–80.
- Helfrich, E. (2015). Pushkin and the Caucasus: Literary images of Russia's eastern frontier. IU ScholarWorks.
- Hirsch, F. (2005). *Empire of nations: Ethnographic knowledge and the making of the Soviet Union*. Cornell University Press.
- Hokanson, K. (2008). *Representation of the peoples of the Caucasus in 20th century Russian literature* (ss. 170–172). University of Oregon.
- Kobakhidze, E. İ. (2017). İntegrativnye praktiki Rossiyskoy imperii na Tsentral'nom Kavkaze v kontekste politiki "rusifikatsii". *Kavkazologiya*, 4, 116–133.
- Kara, N. (2019). Lermontov'un *Mtsyri* adlı şiirinde özgürlük teması ve trajik unsurlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(4), 208–215.
- Kelly, C. (2011). A hero of our time and the shape of time. In *Russian literature and empire: Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy* (pp. 80–90). Oxford University Press.
- King, C. (2008). *The ghost of freedom: A history of the Caucasus*. Oxford University Press.
- Kiseleva, I. A., Potashova, K. A. ve Ermakova, A. S. (2024). Lexic-semantic representation of the image of the Caucasus in the works of M. Yu. Lermontov. *The Language of Fiction*, (1), 82-97. <https://doi.org/10.31857/S0131611724010076>

- Khodarkovsky, M. (2011). *Bitter choices: Loyalty and betrayal in the Russian conquest of the North Caucasus*. Cornell University Press.
- Khalidova, O. B. (2024). Integrating the North-East Caucasus: Russification policies in the late imperial era (late 19th – early 20th centuries). *Kafkasya Tarihî Dergisi*, 20(1), 66–75. <https://doi.org/10.32653/CH1166-75>
- Kongaz, İ. D. (2024). M. Y. Lermontov'un şiirlerinde Kafkasya imgesi. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 12(39), 77–91.
- Kushkhabiev, A. V., Zhurtova, A. A., & Alkhasova, D. M. (2024). Russian policy in the North Caucasus in the 19th century as reflected by official documentation (based on published sources). *Rusya Bilimler Akademisi Kabarday-Balkar Bilim Merkezi Dergisi*, (3), 228–255. <https://doi.org/10.31143/2542-212X-2024-3-228-255>
- Knapp, L. (2016). *Leo Tolstoy: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Layton, S. (1994). *Russian literature and empire: Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy*. Cambridge University Press.
- Lermontov, M. Y. (1982). *Zamanımızın Kahramanı* (Ü. Tamer, Çev.). Can Yayınları. (197 s.)
- Lotman, Y. M. (1997). *O russkoy literature: stat'i i issledovaniya* (1958–1993). Sankt-Peterburg: Iskustvo-SPb. (845 s.)
- Mbembe, A. (2001). *On the postcolony*. University of California Press.
- Modebadze, I. I., & Megrelishvili, T. G. (2017). Vospriyatie Kavkaza russkim romanticheskim soznaniem: ot istokov k sovremennosti. In *Literatura v dialoge kul'tur: Materialy mezhdunarodnoy konferentsii*. Rostov-na-Donu.
- Nikolaeva, E. V. (2020). Rasskaz L'va Tolstogo "Kavkazskiy plennik": K voprosu o tvorcheskoy istorii. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta*, 26(4), 107–112.
- Paperno, I. (2014). "Who, what am I?": *Tolstoy struggles to narrate the self*. Cornell University Press.
- Puşkin, A. S. (2012). *Aleksandr Sergeyevich Puşkin poemaları* (K. Yükseler, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eser 1820–1821 yıllarında yayımlandı)
- Ram, H. (2003). *The imperial sublime: A Russian poetics of empire*. University of Wisconsin Press.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Said, E. (2022). *Oryantalizm* (N. U. Baydar, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1978'de yayımlanmıştır.)
- Schimmelpenninck van der Oye, D. (2010). *Russian orientalism: Asia in the Russian mind from Peter the Great to the emigration*. Yale University Press.
- Scotto, P. (2007). Ideologies of imperialism in Russian poetry about Georgia. *Slavic Review*, 66(2), 245–263.
- Suny, R. G. (1994). *The making of the Georgian nation*. Indiana University Press.
- Şahingöz, M. (2017). Rus edebiyatında Kafkasya imgesi: Puşkin ve Lermontov örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 82, 297–314.
- Jersild, A. (2002). *Orientalism and empire: North Caucasus mountain peoples and the Georgian frontier*. McGill-Queen's University Press.
- Tolstaya, S. A. (2015). "Drugoi" kak zerkalo: Kavkazskiy diskurs v tvorchestve L. N. Tolstogo. *Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 9: Filologiya*, 3, 110–120.
- Tolstoy, L. N. (2014). *Hacı Murat* (L. Soykut, Çev.). İletişim Yayınları. (1. baskı Mayıs 2014; 5. baskı Şubat 2022, 246 s.)
- Tolstoy, L. N. (2013). *Hacı Murat* (M. Beyhan, Çev.; 3. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Topçu, M. (2016). *19. yüzyıl Rus edebiyatında Kafkasya imgesi* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Weber, K. O. (2017). Orientalism in Russia: The Caucasus, historical narrative and the formation of a national identity. In *Orientalism in Russia* (ss. 300–325). Brill.
- Wortman, R. (1995). *Scenarios of power: Myth and ceremony in Russian monarchy* (Vol. 1, s. 57). Princeton University Press.
- Zabrodina, M. P. (2018). *Obraz Kavkaza v russkoi literature XIX veka: Pushkin i Tolstoy*. Moskva: Nauka.